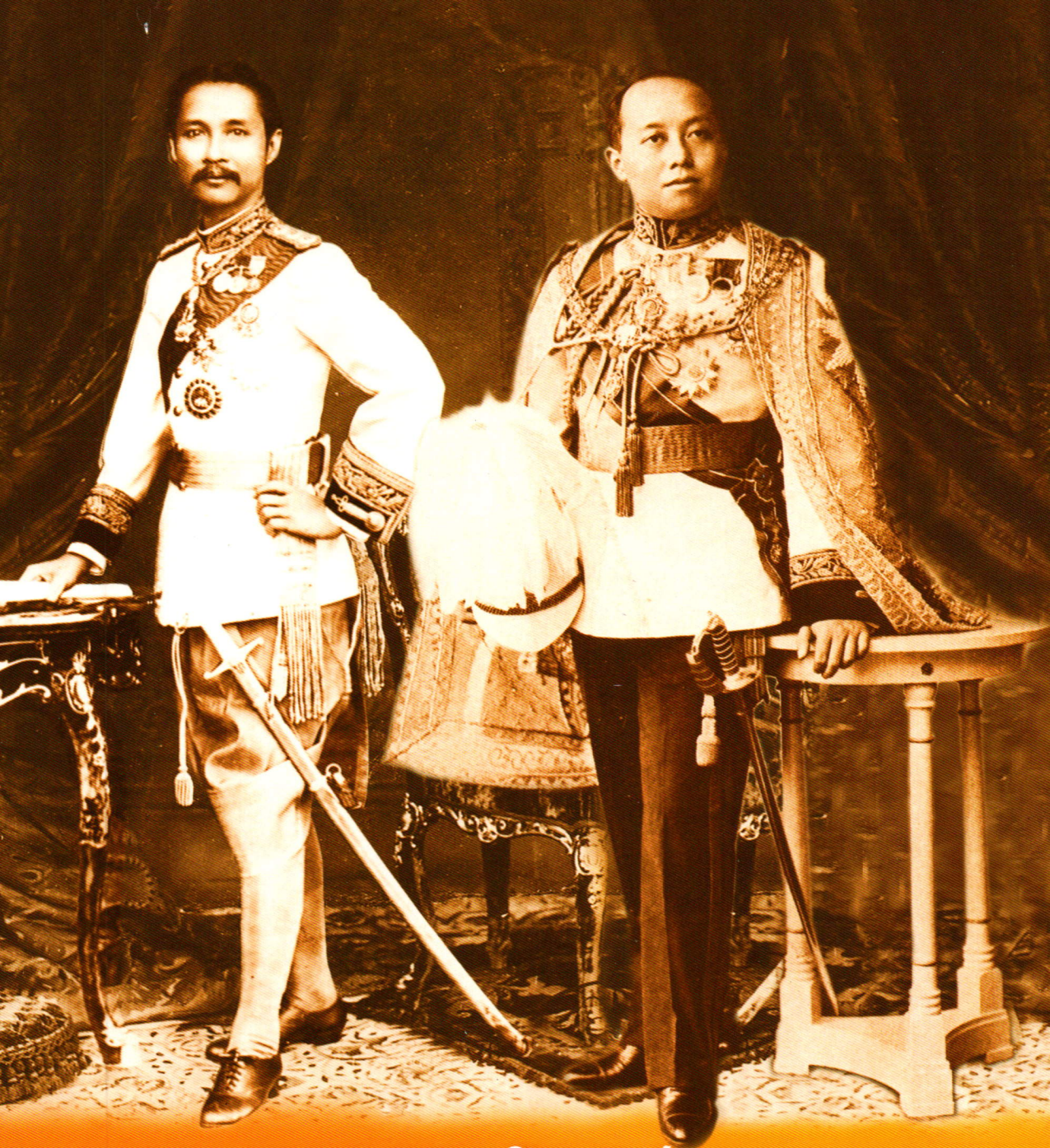

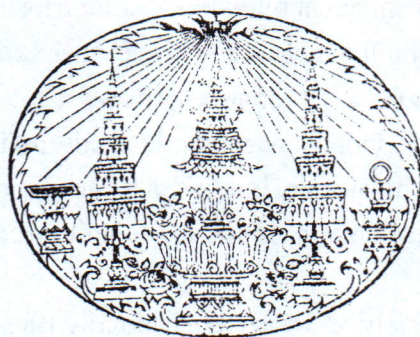
คู่มือบาทหลวงไทย

สารคดีเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในโอกาสครบ ๑๐๐ ปี
วันสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
และเนื่องในโอกาสครบ ๑๐๐ ปี วันครองราชย์
ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๕

ตอนที่ ๑ : พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๕ แห่งพระบรมราชวงศ์จักรี

พุทธศักราช ๒๓๙๙ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปเมืองสมุทรสงครามและราชบุรี ครั้นนั้นพระราชโอรสที่มีรับสั่งเรียกว่า **เจ้าฟ้าชายใหญ่** ซึ่งมีพระชนมายุประมาณ ๔ พรรษา ได้โดยเสด็จด้วย โปรดให้ **เจ้าฟ้าชายใหญ่** ถวายผ้าพระกฐิน มีขบวนแห่หน้า เชิดชูพระเกียรติยศเป็นอย่างยิ่ง

เจ้าฟ้าชายใหญ่ หรือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันอังคารที่ ๒๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๓๙๖ เป็นพระราชโอรสลำดับที่ ๔ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และลำดับที่ ๑ ในสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี ด้วยเป็นพระราชโอรสที่รักยิ่ง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอบรมอภิบาลอย่างใกล้ชิดมาแต่ทรงพระเยาว์ ทรงเล่าเรียนวิชาอันสมควรแก่ราชกุมารในด้านต่างๆ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษทรงศึกษาจนแตกฉาน ยิ่งกว่านั้น สมเด็จพระบรมชนกนาถยังพระราชทานการสอนด้วยพระองค์เองในด้านโบราณคดีและการบริหารราชการแผ่นดิน

เมื่อเจริญพระชนมายุได้ ๘ พรรษา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดสถาปนาให้ทรงกรมเป็นเจ้าฟ้าต่างกรมฝ่ายหน้า มีพระราชพิธีพระราชทานพระสุพรรณบัฏ เฉลิมพระนามว่า **สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ฯ กรมหมื่นพิฆเณศวรสุสังกาศ**

ต่อมาในพุทธศักราช ๒๔๑๐ ทรงได้รับการสถาปนาเลื่อนกรมขึ้นเป็น **กรมขุนพินิตประชานาถ** ทรงปฏิบัติพระราชกิจบัญชาการกรมมหาดเล็ก และกรมพระคลังมหาสมบัติ จนปรากฏพระนามเป็นที่ยกย่องชื่นชมในหมู่นานาประเทศ

เดือนสิงหาคมปีถัดมา พระองค์ได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไปทอดพระเนตรการเกิดสุริยุปราคาเต็มดวงที่ทรงคำนวณได้อย่างถูกต้องที่ตำบลหัวากอ เมืองประจวบคีรีขันธ์ ครั้นนั้นเป็นการตามเสด็จสมเด็จพระบรมชนกนาถครั้งสุดท้าย หลังจากเสด็จกลับจากตำบลหัวากอ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระประชวร และเสด็จสวรรคต

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๕ แห่งพระบรมราชวงศ์จักรี

โปรดให้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๑๑ ด้วยเสด็จขึ้นครองราชย์ขณะมีพระชนมายุเพียง ๑๕ พรรษา จึงโปรดให้ **สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)** เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน อย่างไรก็ตามทรงเริ่มต้นรัชกาลด้วยการทรงปรับเปลี่ยนจารีตประเพณีราชสำนัก เสด็จออกนอกพระราชอาณาจักรเพื่อเจริญทางพระราชไมตรีกับประเทศเพื่อนบ้านเป็นครั้งแรก

พุทธศักราช ๒๔๑๖ ทรงเจริญพระชนมายุ ๒๐ พรรษา ทรงบรรลุนิติภาวะแล้ว จึงได้เสด็จออกทรงพระผนวชเป็นเวลา ๑๕ วัน และในวันที่ ๗ พฤศจิกายน โปรดให้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ ๒ นับแต่นั้นเป็นต้นมาทรงทำหน้าที่พระมหากษัตริย์ที่นำพาพระราชอาณาจักรกว่า ๙ แสนตารางกิโลเมตร และประชากรกว่า ๕ ล้านคน ซึ่งรวมกันเรียกว่า **สยามประเทศ** ไปสู่ความก้าวหน้าอย่างพลิกประวัติศาสตร์

ตอนที่ ๒ : การเจริญทางพระราชไมตรีกับประเทศเพื่อนบ้าน

...ตั้งแต่เสด็จบรมราชาภิเษกเถลิงถวัลยราชสมบัติ ตั้งพระราชหฤทัยจะดำรงรักษาพระนคร ขอบขันธสีมา ทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการและราษฎรให้ถาวรวัฒนายิ่งขึ้นไป จึงได้ทรงพระราช อดุสาหะเสด็จพระราชดำเนินทางทะเลฝ่าคลื่นลมไปประพาสเมืองต่างประเทศ เพราะจะได้ทอด พระเนตรบ้านเมือง แลการธรรมเนียมต่างๆ สิ่งใดดีจะได้เป็นแบบอย่างแก่บ้านเมืองสยามต่อไป

การเสด็จพระราชดำเนินไปเจริญทางพระราชไมตรีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวครั้งแรกนั้น อยู่ในช่วงทรงเป็นยุวกษัตริย์ มีผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน จึงทรงใช้สถานภาพนี้ให้ เป็นประโยชน์ในการเตรียมพระองค์ที่จะบริหารราชการแผ่นดินอย่างสมบูรณ์ต่อไป โดยเสด็จประพาส ประเทศเพื่อนบ้านคือ **สิงคโปร์** **ชวา** **พม่า** และ **อินเดีย** นับเป็นการเสด็จออกนอกพระราชอาณาจักรเพื่อ ประพาสต่างประเทศครั้งแรกของพระมหากษัตริย์สยาม ด้วยยังทรงพระเยาว์นักจึงอาจกล่าวได้ว่าทรง แสดงให้เห็นถึงสายพระเนตรอันยาวไกล ทรงเปิดรับข้อมูลโลกภายนอกด้วยพระราชหฤทัยเปิดกว้าง และหาญกล้า

๓๘ วันที่เสด็จประพาส **สิงคโปร์**และชวา ๔ วันใน **พม่า**และ ๔๗ วันใน **อินเดีย** ทรงได้รับการ ต้อนรับจากทุกประเทศอย่างสมพระเกียรติ พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นอิทธิพลของความคิดริเริ่ม แบบตะวันตกที่ครอบคลุมชีวิตชาวตะวันตก ทั้งในด้านความเป็นอยู่ อาคารบ้านเรือน ถนนหนทาง วัฒนธรรมประเพณี ทรงสนพระราชหฤทัยการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านสาธารณูปโภค การศึกษา สาธารณสุข การศาล และการทหาร

ตลอดรัชกาลได้เสด็จไปเจริญทางพระราชไมตรีกับ **สิงคโปร์** และ **ชวา** อีกหลายครั้ง รวม ทั้งได้เสด็จประพาส **พม่า** และ **แหลมมลายู** ด้วย จากพระราชอดุสาหะเสด็จพระราชดำเนินรอนแรมฝ่า คลื่นลมไปเยือนประเทศเพื่อนบ้านเหล่านี้ นำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงของสยามประเทศในหลายๆด้าน

การปรับเปลี่ยนขนบธรรมเนียมราชสำนัก โปรดให้ **ยกเลิกประเพณีหมอบคลาน** เป็นยืน **เฝ้า** และ**เคารพด้วยการถวายคำนับ** ด้านวัฒนธรรมความเป็นอยู่ การแต่งกายข้าราชการเปลี่ยนมา **นุ่ง ผ้าม่วง สวมเสื้อราชปะแตน** หมทรงมหาดไทยเปลี่ยนเป็นแบบรองทรง มีการจัดเลี้ยง การจัดโต๊ะ อาหารแบบตะวันตก จนถึงการก่อสร้างอาคารสถานที่ต่างๆตามรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตก ที่สำคัญ ทรงเริ่มวางรากฐานการพัฒนาประเทศในหลายด้าน เช่น การปรับปรุงด้านการทหาร ด้านเศรษฐกิจการ คลัง ทรงวางระบบบริการด้านสาธารณูปโภค ที่ทำให้สยามรุดหน้ากว่าหลายประเทศในโลก จนถึงการตั้ง โรงเรียนเพื่อพัฒนาชาวสยาม

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ นับเป็นปีที่ ๔๗ ที่กรุง รัตนโกสินทร์ได้ตั้งมั่นเจริญรุ่งเรืองมา ความเปลี่ยนแปลงที่ทรงประจักษ์ด้วยสายพระเนตรในประเทศ เพื่อนบ้านทำให้ทรงมองเห็น **เงา** ของภัยที่กำลังคืบคลานเข้ามาถึงพระราชอาณาจักร พระราชภาระใน การปกป้องรักษาสยามประเทศได้ทอดยาวอยู่ข้างหน้า

ตอนที่ ๓ : การเลิกทาสและระบบไพร่

พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ ใน **หมู่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท** พระบรมมหาราชวัง ซึ่งตั้ง ณ สถานที่เดิมที่เสด็จพระราชสมภพของพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๕ แห่งพระบรมราชวงศ์จักรีนี้ นับเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ทาสชาวสยามได้มีชีวิตใหม่หลุดพ้นจากความเป็นทาส สู่ความเป็นไทด้วย ณ ที่นี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระราชดำริเลิกทาส ต่อสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ในเวลาค่ำของวันพุธที่ ๒๒ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๑๓

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ **ตราพระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณอายุลูกทาสลูกไท** ให้ทาสที่เกิดในปัะมโรง พ.ศ.๒๔๑๑ อันเป็นปีที่พระองค์เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ และปีต่อมาถึงอายุ ๒๑ ปีให้พ้นจากความเป็นทาส ทรงกระทำอย่างหาญกล้า เพราะพระราชดำริการเลิกทาสย่อมไปขัดผลประโยชน์ของเจ้านาย ขุนนาง ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งต่างมีทาสเป็นสินทรัพย์ และเป็นแรงงานอยู่เป็นจำนวนมาก ที่สำคัญทรงตระหนักดีว่าการพัฒนาประเทศย่อมดำเนินไปได้ยากหากประชาชนยังคงสภาพเป็นทาส อีกทั้งยังเป็นการเปิดช่องให้มหาอำนาจตะวันตก ซึ่งถือเรื่องสิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องใหญ่ใช้เป็นข้ออ้างในการรุกรานสยาม

โปรดให้เลิกทาสอย่างเป็นขั้นเป็นตอน เพื่อลดผลกระทบทั้งนายทาสขาดแรงงาน และตัวทาสที่ยังพึ่งตนเองไม่ได้ ตลอดรัชสมัยทรง **ตราพระราชบัญญัติเลิกทาส** ต่อเนื่องหลายฉบับ เพื่อค่อยๆ ลดจำนวนทาสลง ทรงดำเนินพระราชกุศโลบายอย่างชาญฉลาด ดังเช่นในปี ๒๔๒๐ อันเป็นปีที่ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๒๔ พรรษา ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลด้วยการทรงสละพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์บริจาคไว้วันละ ๑ บาท รวมเป็นเงิน ๘,๗๖๗ บาท เพื่อซื้อและปล่อยทาสรวมลูกหลาน ๔๔ คน พร้อมทั้งพระราชทานไถ่มาและสิ่งของเพื่อใช้ประกอบอาชีพเลี้ยงชีวิต อันทำให้มีผู้เจริญรอยตามพระยุคลบาท จึงมีการไถ่ทาสเพื่อเป็นอิสระมากขึ้น

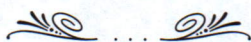
นอกจากนี้โปรดให้จัดการศึกษาเพื่อเป็นหนทางให้ประชาชนมีความรู้และรู้จักรักอิสรภาพของตนเอง มีพระราชดำริให้เลิก **บ่อนการพนัน** อันเป็นเหตุอย่างหนึ่งให้มีการขายตัวเป็นทาส ที่สำคัญทรงยกเลิก **ระบบไพร่**คือยกเลิกระบบการเกณฑ์แรงงานราษฎรเข้ามาทำงานให้หลวง

จวบจนพุทธศักราช ๒๔๔๘ โปรดให้ตรา **พระราชบัญญัติเลิกทาส** ทัวพระราชอาณาจักร เป็นการสิ้นสุดการมีทาสของสยามประเทศ

นับเป็นเวลา ๓๐ ปี ที่ทรงดำเนินวิเทโศบายด้วยพระวิริยะอุตสาหะในการปลดปล่อยประชาชนคนไทยที่เป็นทาสโดยปราศจากการจลาจลวุ่นวายในแผ่นดิน ความสำเร็จที่เกิดขึ้นเป็นที่ยอมรับในหมู่นานาชาติ และได้บันทึกไว้เป็นประวัติศาสตร์ไทยหน้าสำคัญ ดังข้อเขียนของ **วิลเลียม อัลเฟรด เร วูด (William Alfred Rae Wood)** กงสุลชาวอังกฤษที่เขียนไว้ในหนังสือ **อะ ฮิสทรี ออฟ ซิแอม (A History of Siam)** ว่า

...ไม่ต้องสงสัยเลยว่า การเลิกทาสคือพระราชกรณียกิจอันยิ่งใหญ่ ที่เชิดชูพระเกียรติยศพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งพระราชวงศ์จักรี จนมีพระนามโด่งดังไปทั่วทิศและได้รับการถวายพระราชสมัญญาว่า สมเด็จพระปิยมหาราช...

ตอนที่ ๔ : พระราชกรณียกิจด้านการศึกษาพัฒนาคน

ณ โรงเรียนราฟเฟิลส์ Raffles ประเทศสิงคโปร์ นักเรียนไทย ๒๐ คน ได้รับการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ไปศึกษาภาษาอังกฤษที่นั่น อันแสดงถึงแนวพระราชดำริด้านการศึกษาที่กว้างไกล ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะมีพระชนมพรรษาเพียง ๑๘ พรรษา

ในเมืองเราเวลานี้ไม่ขัดสนอันใดยิ่งกว่าคน การเจริญอันใดจะเป็นไปไม่ได้เร็ว ก็เพราะเรื่องคนอย่างเดียว

พระราชปราชญ์อันบ่งบอกถึงแรงบันดาลใจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ทรงเร่งสร้างชาวสยามที่มีการศึกษามาช่วยพัฒนาประเทศ ทรงเริ่มต้นปลูกฝังการศึกษาให้บรรดาเจ้านายและบุตรหลานขุนนาง โดยโปรดให้ตั้ง **โรงเรียนหลวงสอนภาษาไทย** ในพระบรมมหาราชวัง ประกอบกับทรงเห็นถึงความสำคัญของภาษาอังกฤษเป็นอย่างมาก จึงมีพระราชดำริให้ตั้ง **โรงเรียนสอนภาษาอังกฤษ** ขึ้น ซึ่งภายหลังมีนักเรียนที่เป็นกำลังสำคัญในการบริหารบ้านเมืองดังเช่น **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ** และ **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ**

หลังจากนั้นเพื่อเร่งจัดหาผู้มีความรู้สำหรับทำราชการ โปรดให้จัดตั้ง **โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ** ซึ่งภายหลังปรับเปลี่ยนมาเป็น **โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย** ในปัจจุบัน ในเวลาเดียวกัน ทรงห่วงใยการศึกษาของราษฎร โปรดให้ตั้ง **โรงเรียนหลวงสำหรับราษฎร** แห่งแรกที่ **วัดมเหยงคณ์** และขยายไปตามพระอารามต่างๆ ทั้งในพระนคร และภูมิภาค โดยมี **สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส** ทรงเป็นกำลังสำคัญ โปรดให้จัดตั้งกระทรวงธรรมการขึ้น ทำหน้าที่จัดการศึกษาของชาติโดยตรง มีการจัดระบบสอบไล่ การผลิตตำราเรียนและการจ่ายเงินเดือนให้แก่ครูที่เป็นพระและฆราวาส

หลังการปฏิรูปการปกครองในปี ๒๔๓๕ ทรงวางแนวทางให้จัดตั้งโรงเรียนสอนวิชาชีพเพื่อสร้างข้าราชการสำหรับความต้องการของแต่ละกระทรวง ดังเช่น **โรงเรียนนายร้อย** **โรงเรียนนายเรือ** และ **โรงเรียนฝึกหัดข้าราชการพลเรือน** ซึ่งต่อมาคือ **จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย** ด้านวิชาการต่างประเทศ มีพระราชดำริว่าการอาศัยจ้างชาวต่างประเทศให้ช่วยทำงานและเป็นที่ปรึกษาตลอดไปนั้นไม่สมควร จึงทรงส่งพระราชโอรส เจ้านาย และนักเรียนที่เรียนดี ไปศึกษาวิชาการแขนงต่างๆ ในต่างประเทศด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์และ **ทุนเล่าเรียนหลวง** หรือ King's Scholarship

ด้วยความใส่ใจพระราชหฤทัยยิ่ง ทรงมองเห็นจุดอ่อนของการส่งเสริมการศึกษาด้านวิชาการเพียงอย่างเดียว จึงมีพระราชหัตถเลขาถึง **สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส** ว่า

คนที่ไม่มีธรรมเนียมเครื่องดำเนินตาม คงจะหันหาทางทุจริตโดยมาก ถ้ารู้บ่อยก็โกงไม่ใคร่คล่อง ถ้าโกงไม่สนิท ถ้ารู้มาก ก็โกงคล่องขึ้น แลโกงพิสดารมากขึ้น การที่หัดให้รู้อ่านอักขรวิธี ไม่เป็นเครื่องฝึกหัดให้คนดีแลคนชั่ว

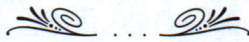
และได้ทูลขอให้แต่งแบบเรียนสอนจริยศึกษาชื่อ **เบญจศีลเบญจธรรม** สำหรับใช้ในโรงเรียนด้วย

ตลอดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมุ่งมั่นบำเพ็ญพระราชกรณียกิจในการสร้างคน นับเป็นมรดกแห่งรากฐานการศึกษาของชาติที่ได้พระราชทานไว้ ดังความส่วนหนึ่งในพระราชหฤทัยที่ว่า

เจ้านายราชตระกูล ตั้งแต่ลูกจันเป็นต้นลงไป ตลอดจนถึงราษฎร จะให้มีโอกาสเล่าเรียนได้เสมอกัน ไม่ว่า **เจ้า** ว่า **ขุนนาง** ว่า **ไพร่** เพราะฉะนั้นจึงขบอกว่า การเล่าเรียนในบ้านเมืองเรานี้จะเป็นข้อสำคัญที่หนึ่ง ซึ่งฉันทสาคัญจัดขึ้นให้เจริญจนได้

ตอนที่ ๕ : การปฏิรูประเบียบบริหารราชการแผ่นดิน

พระราชวังสราญรมย์ แห่งนี้ เป็นสถานที่หนึ่งอันบอกเล่าถึงประวัติศาสตร์ของการปฏิรูประเบียบบริหารราชการแผ่นดิน ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อกว่าร้อยปีที่ผ่าน มา ด้วยที่นี้ได้พระราชทานให้เป็นสำนักของกระทรวงการต่างประเทศแห่งแรก โปรดให้ **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ** เป็นเสนาบดี ได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินเดือน แทนการแบ่งผลประโยชน์จากการดูแลเงินรายได้ของประเทศเช่นในอดีต

นับว่าเป็นการพลิกเปลี่ยนรูปแบบการปกครองแบบจตุสดมภ์ที่สยามประเทศใช้มานานกว่า ๔๐๐ ปี มาสู่รูปแบบที่ทรงใช้คำว่า **คอเวนเนนต์ รีฟอร์ม** อันหมายถึง การปฏิรูประเบียบบริหารราชการแผ่นดิน ทรงปรับเปลี่ยนอย่างเป็นขั้นเป็นตอน เริ่มจากพุทธศักราช ๒๔๑๗ ทรงจัดตั้ง **สภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน** และ **ที่ปรึกษาในพระองค์** เพื่อให้สมาชิกทั้งสองสภาร่วมกันถวายคำปรึกษาในการบริหารประเทศ และที่สำคัญคือการออกกฎหมายต่างๆ ดังเช่น พระราชบัญญัติเลิกทาส พระราชบัญญัติการจัดตั้งโรงเรียน เป็นต้น

ภายหลังนับจากพุทธศักราช ๒๔๓๕ ทรงปรับกลไกการปกครองให้เข้มแข็งและเกิดประสิทธิภาพมากขึ้น โปรดให้จัดรวมกรมต่างๆ ยกขึ้นเป็นกระทรวง ๑๒ กระทรวง ทรงคัดเลือกเสนาบดีประจำกระทรวงอย่างละเอียดรอบคอบ เสนาบดีผู้ดูแลกระทรวงเหล่านี้จึงมีทั้ง พระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าน้องยาเธอ จนถึงกลุ่มข้าราชการที่มีความสามารถและเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย

การดำเนินงานบริหารของเสนาบดีทั้ง ๑๒ กระทรวง รวมเรียกว่า **เสนาบดีสภา** อันเป็นส่วนหนึ่งของสภาผู้บริหารราชการแผ่นดิน ๓ สภา โดยอีก ๒ สภาทรงแบ่งหน้าที่ออกเป็น **องคมนตรีสภา** เป็นที่ปรึกษาราชการในพระองค์ ทรงเลือกจากบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ และประกอบด้วยคุณธรรม ทำหน้าที่พิจารณาวินิจฉัยงานราชการที่ทรงมอบหมายให้มีความยุติธรรม และเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงต่อบ้านเมืองและประชาชน ส่วน **รัฐมนตรีสภา** ทรงเลือกจากบุคคลที่มีความสามารถ มีอายุ ๓๐ ปีขึ้นไปและเป็นคนไทย ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดินที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายโดยตรง

การบริหารประเทศโดยกลไกของสภาผู้บริหารราชการแผ่นดิน ๓ สภา และการดำเนินงานของกระทรวงต่างๆ เป็นรูปแบบของการบริหารประเทศที่ทรงกระจายพระราชอำนาจมาสู่กลุ่มบุคคลลักษณะต่างๆ อันเป็นทั้งการปูพื้นฐานแนวทางการปกครองแบบประชาธิปไตยและเป็นต้นแบบของการปกครองที่ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

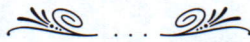
พระราชกุศโลบายอันลึกซึ้งในการวางรูปแบบการปกครองให้เหมาะสมกับสภาพบ้านเมือง การศึกษาและความเป็นอยู่ของผู้คนในขณะนั้น ได้สะท้อนชัดอยู่ในพระราชดำรัสที่ว่า

พวกที่เป็นผู้คิดราชการในประเทศยุโรปนั้นมาถือเป็นความคิดตัว มาจัดการในเมืองไทยก็จะเป็นการไม่ถูกกันเลย ด้วยพื้นเพการทำงานทั้งปวงไม่เหมือนกัน เหมือนหนึ่งจะไปลอกเอาตำราทำนา ไปปลูกข้าวสาลีในเมืองยุโรปมาปลูกข้าวเจ้า ข้าวเหนียวในเมืองไทยก็จะได้ผลอันใด... เพราะฉะนั้นการ

ต้องการในเมืองเราเวลานี้ ที่เป็นที่ต้องการสำคัญนั้นคือ คอเวนเมนต์ รีฟอร์ม จำเป็นที่จะให้พนักงาน
ของราชการแผ่นดินทุกๆ กรมทำการให้ได้เนื้อเต็มหน้าที่ แลให้ได้ประชุมหารือกัน ทำการเดินให้ถึงกัน
โดยง่ายโดยเร็ว ทำการรับผิดชอบในหน้าที่ของตัวหลักลิ้มไม่ได้... คอเวนเมนต์ รีฟอร์ม นี้แลเป็นต้นเหตุ
ที่จะจัดการทั้งปวงได้สำเร็จตลอด ถ้าเรื่องนี้ยังไม่เป็นการเรียบร้อยได้แล้ว การอื่นๆ ยากนักที่จะตลอด
ไปได้...°

ตอนที่ ๖ : การปฏิรูประเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาค

...ด้วยต่างประเทศกำลังตั้งท่าจะรุกเมืองไทยอยู่แล้ว ถ้าเราประมาทไม่จัดการบ้านเมืองเสียให้เรียบร้อย ปล່อยให้หละหลวมอย่างเช่นเป็นอยู่ ข้าไปเห็นจะมีภัยแก่บ้านเมือง บางทีอาจจะถึงเสียอิสรภาพของเมืองไทยก็เป็นได้ ถ้าบ้านเมืองเสียอิสระแล้ว กระทรวงธรรมการจะได้อยู่ได้หรือ การรักษาราชอาณาจักรด้วยจัดการปกครองหัวเมืองให้เป็นระเบียบเรียบร้อยจึงเป็นการสำคัญกว่ามาก...

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงให้เหตุผลกับ **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ** ในการที่โปรดให้ย้ายจากการดูแลงานกระทรวงธรรมการมาเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยนี้ แสดงให้เห็นถึงเหตุผลสำคัญที่สยามประเทศจำเป็นต้องปฏิรูประเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคอย่างเร่งด่วน

ก่อนการปฏิรูปนั้น สยามแบ่งการปกครองออกเป็นหัวเมืองฝ่ายเหนือ ฝ่ายใต้ หัวเมืองชายทะเลภาคตะวันออก และเมืองประเทศราช โปรดให้จัดระเบียบการปกครองส่วนภูมิภาคครั้งใหญ่เรียกว่า **ระบบเทศาภิบาล** โดยหน่วยบริหารราชการหน่วยแรกเป็นการจัดรูปแบบมณฑลเทศาภิบาลรวมหัวเมืองต่างๆ ขึ้นเป็นมณฑล อันเป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้รัฐมีความเข้มแข็ง มีอาณาเขตที่แน่นอน และประชากรมีเอกภาพเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

เอาแผนที่ปูบุนใต้ะ มีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระองค์ท่าน ๒ พระองค์ ยืนคิดตามแผนที่ว่าจะเอาภูเขาและทางน้ำเป็นขอบเขตมณฑลและจังหวัดต่อไป จากพระนิพนธ์ของ **หม่อมเจ้าพูนพิทยมัย ดิศกุล** พระธิดาของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ บอกเล่าให้เห็นถึงพระวิริยะและการเอาพระราชหฤทัยใส่ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการจัดแบ่งขอบเขตของมณฑลให้เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศ และเกิดการปกครองที่มีประสิทธิภาพ

มณฑลที่ตั้งขึ้นในระยะแรกคือ มณฑลพิษณุโลก มณฑลปราจีนบุรี และมณฑลราชสีมา มีการตั้งเพิ่มปีละ ๒-๓ มณฑล จวบจนถึงปลายรัชกาล ราชอาณาจักรไทยได้แบ่งการปกครองส่วนภูมิภาคออกเป็น ๑๘ มณฑล มีข้าหลวงเทศาภิบาลเป็นผู้บังคับบัญชา และขึ้นตรงต่อเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย

นับจากพุทธศักราช ๒๔๔๐ โปรดให้จัดแบบแผนการปกครองส่วนภูมิภาคอย่างต่อเนื่อง คือ **ตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖** และข้อบังคับลักษณะการปกครองหัวเมือง รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๗ เพื่อจัดระเบียบบริหารระดับเมือง อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน โปรดให้ราษฎรในแต่ละหมู่บ้านเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านเลือกกำนัน และมีการให้สิทธิสตรีในการเลือกตั้ง

ในระดับเมืองหรือจังหวัด ทรงวางแนวทางให้ราษฎรได้มีส่วนร่วมในการบริหารท้องถิ่นของตนเองโดยการตั้ง **ระบบสุขาภิบาล** อันหมายถึง เทศบาลในปัจจุบัน เริ่มต้นที่ **สุขาภิบาลท่าฉลอม** เป็นแห่งแรก นับว่าทรงวางรากฐานระบอบประชาธิปไตยไว้แต่เริ่มต้น

พระบรมราโชบายในการรวมชาติให้เป็นหนึ่งเดียว จึงทำให้เกิดพระราชอาณาเขตที่ชัดเจน และทำให้การปกครองดูแลทุกข์สุขของราษฎรเป็นไปอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ อันล้วนมีส่วนช่วยให้สยามประเทศสามารถปรับตัวผ่านวิกฤตล่าอาณานิคม จนดำรงความเป็นไทยมาจนทุกวันนี้

ตอนที่ ๗ : ปฏิรูปเศรษฐกิจการคลัง และเกษตรกรรม

สายน้ำเจ้าพระยา เป็นประจักษ์พยานถึงการพัฒนาทางเศรษฐกิจของแผ่นดินไทยมาทุกยุคทุกสมัย นับจากสำเภาจีนจนถึงปรากฏการณ์เรือสินค้าของชาวต่างชาตินับร้อยลำเต็มท้องน้ำอันเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงเศรษฐกิจระลอกใหม่ที่เริ่มขึ้น เมื่อไทยต้องยอมทำ **สนธิสัญญาเบาริง** กับอังกฤษ จนถึงสนธิสัญญาทางการทูตและการค้ากับชาติอื่นๆ อีก ๘ ประเทศ

ผลของสนธิสัญญากระทบต่อเนื่องมาถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นการผลักดันให้ระบบเศรษฐกิจของสยามเชื่อมต่อเข้ากับเศรษฐกิจโลก

ที่สำคัญพระองค์ทรงตระหนักว่า ระบบการจัดเก็บภาษี โดย **เจ้าภาษีนายอากร** ยังไม่มีประสิทธิภาพและขาดเอกภาพ ทำให้การจัดเก็บเงินภาษีมีการรั่วไหล จากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกที่รุนแรง ทำให้ต้องทรงแก้ปัญหาด้วยการปฏิรูปการคลังและเศรษฐกิจครั้งสำคัญ

โปรดให้จัดตั้งองค์กรหลักทางด้านการคลังเริ่มจาก **หอรัษฎากรพิพัฒน์** ตั้งแต่ต้นรัชกาลเพื่อรวบรวมภาษีอากรทุกชนิดเข้าสู่ส่วนกลาง ต่อมาโปรดให้ตราพระราชบัญญัติกรมพระคลังมหาสมบัติ และยกฐานะเป็น **กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ** เพื่อจัดเก็บภาษีอากร และบริหารเงินแผ่นดินตามงบประมาณรายจ่ายประจำปี ทำให้ฐานะการคลังของประเทศมีความมั่นคงขึ้นเป็นลำดับ นอกจากนั้นโปรดให้กำหนดมาตราเงินใหม่เหลือเพียง ๒ หน่วย^๑ คือ บาท สตางค์ จัดตั้งกรมธนบัตร มีการออกธนบัตร ๕ บาท ๑๐ บาท ๒๐ บาท ๑๐๐ บาท และ ๑๐๐๐ บาท^๒ จนถึงการปรับระบบแลกเปลี่ยนจากการอิงระบบโลหะเงินมาอิงทองคำเป็นครั้งแรก

ขณะเดียวกันก็ส่งเสริมให้คนไทยเลิกการพนันโดยการยกเลิก **อากรบ่อนเบี้ย** และรู้จักการออม โดยทรงสนับสนุนให้ตั้งธนาคารพาณิชย์แห่งแรก คือ **แบงก์สยามกัมมาจล** หรือ **ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน)** ในปัจจุบัน

ด้วยพระวิสัยทัศน์ทางเศรษฐกิจที่กว้างไกล ทรงเล็งเห็นความสำคัญของข้าวไทย ที่มีปริมาณส่งออกเพิ่มอย่างรวดเร็วจนเป็นลำดับที่หนึ่ง จึงทรงมุ่งส่งเสริมการเพาะปลูกข้าว ตั้งแต่การจัดประกวดพันธุ์ข้าว การปรับปรุงระบบชลประทาน รวมทั้งการบุกเบิกเส้นทางคมนาคม และพื้นที่เพาะปลูก จนเกิดเป็นเมืองแห่งการผลิตข้าวเพื่อการส่งออกที่สำคัญอย่าง **เมืองธัญบุรี**

ยิ่งกว่านั้นด้วยความสัมฤทธิ์ผลของพระบรมราโชบายในการเลิกทาสและระบบไพร่ ได้ก่อให้เกิดขานารายย่อย ซึ่งมีโอกาสสมรรถสมิทธิเป็นเจ้าของที่ดิน และช่วยกันบุกเบิกผืนดินที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาให้กลายเป็นทุ่งข้าว จนทำให้เศรษฐกิจการค้าขายในรัชสมัยของพระองค์เจริญรุ่งเรือง

การปรับเปลี่ยนมาสู่ระบบเศรษฐกิจการค้าขายที่เข้มแข็ง มีเพียงพลิกสยามแผ่นดินในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาสู่ความมั่งคั่ง แต่ได้เป็นการปูพื้นฐานเศรษฐกิจการคลังและเกษตรกรรมที่เป็นรากฐานให้รัฐนาว่าไทยพัฒนาและดำรงอยู่ตราบนานัปการ

^๑ มาตราเงินไทยอย่างเก่ามีมากหน่วยเกินไป เช่น ชั่ง ตำลึง บาท สลึง เฟื้อง ไพ ฮัฐ โสฬส ทำให้ไม่สะดวกแก่การค้าขายและการทำบัญชี

^๒ ธนบัตรรุ่นแรกส่งพิมพ์จากบริษัท ไทมัส เดอ ลารู จำกัด ออกประกาศใช้ พ.ศ. ๒๔๔๕ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้ออกธนบัตรชนิดราคา ๑ บาท เพิ่มขึ้น

ตอนที่ ๘ : เสด็จประพาสหัวเมืองและเสด็จประพาสต้น

เรือน้อยลอยล่องเลี้ยว	หลังเกาะ
ตามช่องซื่อไผะเราท์	เกล็ดแก้ว
ผายืนคลื่นขัดเขาะ	เซ็นซา
ชายหาดสะอาดแผ้ว	ผ่องพันทรายขาว*

บทพระราชนิพนธ์ และร่องรอยสถานที่ ซึ่งล้วนมีอายุกว่าร้อยปีเหล่านี้ เป็นประจักษ์พยานถึงการเสด็จพระราชดำเนินของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อมาทรงรู้จักประเทศและประชาชนของพระองค์ ในเวลาเดียวกันเป็นการเริ่มต้นของรูปแบบความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างพระมหากษัตริย์กับพสกนิกรที่ได้เริ่มมาบ้างแล้วตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมชนกนาถของพระองค์ บัดนี้พระมหากษัตริย์มิได้ประทับอยู่เพียงในพระบรมมหาราชวัง แต่เป็นผู้ที่ราษฎรสามารถพบเห็น และบอกเล่าทุกซอกซี้ให้ทรงรับรู้ช่วยเหลือได้

นับตั้งแต่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ พระองค์ได้เสด็จประพาสหัวเมืองต่างๆอย่างต่อเนื่อง ดังเช่น ลพบุรี จันทบุรี กาญจนบุรี หัวเมืองชายทะเลทางภาคใต้ และหัวเมืองเหนือ เพื่อทรงศึกษาสภาพภูมิประเทศ และวิถีชีวิตของพสกนิกร อีกทั้งได้ทรงตรวจตราการปกครองของข้าราชการที่ทำงานต่างพระเนตรพระกรรณ

ต่อมาโปรดการเสด็จส่วนพระองค์ที่เรียกว่า **เสด็จประพาสต้น** ทรงมิให้รู้ว่ใครเสด็จ ไม่มีคำสั่งให้จัดที่ประทับแรมให้ สุดแต่พอพระราชหฤทัยจะประทับที่ไหน ทรงเดินทางทั้งทางรถไฟโดยไม่ให้ใครรู้ บางครั้งเป็นขบวนเรือเล็กๆที่มีข้าราชการบริหารตามเสด็จเพียงไม่กี่คน

การ **เสด็จประพาสต้น** ทำให้ทรงพบเห็นผู้คนและบ้านเมืองตามสภาพธรรมชาติความเป็นจริง ได้ทรงเข้าใจเรื่องความเป็นอยู่ และการทำมาหากินของราษฎรได้อย่างถ่องแท้ พุทธศักราช ๒๔๔๗ ทรงล่องเรือจากพระราชวังบางปะอินไปมณฑลราชบุรี และเสด็จกลับมาทางมณฑลนครไชยศรีและมณฑลอยุธยา ครั้งที่สองพ.ศ. ๒๔๔๙ จากกรุงเทพฯ เสด็จประพาสไปถึงสระบุรี อ่างทอง อุทัยธานี นครสวรรค์ และกำแพงเพชร สายน้ำน้อยใหญ่ที่เชื่อมโยงพื้นที่มณฑลต่างๆเข้าด้วยกันจึงทำหน้าที่เป็นเส้นทางที่นำพาพระองค์ให้มารู้จักพสกนิกร ในเวลาเดียวกันพสกนิกรเหล่านั้นก็ได้มีโอกาสใกล้ชิดและประจักษ์ในน้ำพระราชหฤทัยเมตตา

พระตำหนักเรือนต้น หมู่เรือนไทยในพระราชวังดุสิตนี้ โปรดให้จัดสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ต้อนรับการมาเยี่ยมเยียนของเพื่อนต้น คือชาวบ้านที่ทรงรับเป็นพระสหายระหว่างการ **เสด็จประพาสต้น** ณ ที่นี้จึงเป็นสัญลักษณ์ความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้น ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน ที่มีเคยเสื่อมคลาย

นายศิริชัย น้อยประเสริฐ หลานของเจ๊กฮวดเพื่อนต้น คลองดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี กล่าวว่ “ก๋งได้เข้าไปเฝ้าท่านครั้งสุดท้าย กลับมาพร้อมกับป้าย ก๋งได้เล่าว่า พระองค์ท่านได้ให้ป้ายแผ่นนี้มาแล้วได้ตรัสว่ให้เอาไปตั้งไว้ที่บ้านไว้หน้าบ้าน ให้ได้ปกครองอยู่ร่มเย็นชั่วลูกชั่วหลาน เป็นความภาคภูมิใจที่ได้เป็น ใกล้ชิดกับพระเจ้าอยู่หัวได้นี้ก็คนสมัยนั้นก็ถือว่าเป็นบุญมาก”

ไม่ว่าเวลาจะผ่านมานานเท่าไร พระองค์ เป็นสมเด็จพระปรมหาราชในหัวใจไทยตราบนิจรันดร์

* เสด็จประพาสหัวเมืองชายทะเลภาคตะวันออก

ตอนที่ ๙ : พระราชกรณียกิจด้านการคมนาคม

หากย้อนเวลากลับไปในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เส้นทางรถไฟสายนี้ นับเป็นพระราชกุศโลบายสำคัญในการเชื่อมโยงพระราชอาณาเขตให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง

พุทธศักราช ๒๔๓๓ มีพระราชดำริให้สร้าง **ทางรถไฟสาย กรุงเทพฯ-นครราชสีมา** เพื่อเป็นจุดหลักในการเชื่อมโยงพระนครไปถึงมณฑลอีสาน และหัวเมืองฝ่ายเหนือ ในระหว่างนั้นได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้บริษัทเอกชน **สร้างทางรถไฟสาย กรุงเทพฯ - ปากน้ำ** ซึ่งเปิดใช้เป็นสายแรกเมื่อ เดือนเมษายน พุทธศักราช ๒๔๓๖

ทรงปรับเปลี่ยนกรุงเทพมหานคร ให้เป็นราชธานีที่ศิวิไลซ์ทัดเทียมกับนานาประเทศ โปรดให้สร้างสรรพสิ่งอำนวยความสะดวก สร้างสะพาน ถนนที่สวยงามเป็นที่เชิดหน้าชูตา พร้อมกับการเข้ามาของรถยนต์ในรัชสมัย

ความสง่างามของถนนราชดำเนิน ยังคงเป็นประจักษ์พยานถึงความลึกซึ้งของพระบรมราโชบาย ถนนสายนี้เป็นถนนสายสำคัญที่เชื่อมต่อพระบรมมหาราชวัง กับพระราชวังดุสิต โปรดให้สร้างขึ้นเป็น ๓ ระยะ คือ **ราชดำเนินนอก ราชดำเนินกลาง ราชดำเนินใน** รวมทั้งทรงกำหนดและควบคุมการปลูกต้นไม้ริมถนนเพื่อสร้างความร่มรื่นสวยงาม

ความสนพระราชหฤทัยในการตัดถนน ทำให้ทรงสามารถกำหนดแนวถนนในแผนที่ด้วยพระองค์เอง เช่น **ถนนทรงวาด** พร้อมกันนั้นโปรดให้สำรวจศึกษาพื้นที่สร้างถนนอย่างละเอียดก่อน เพื่อให้ทุกสายเชื่อมโยงกัน เกิดประโยชน์กับราษฎรอย่างรอบด้าน ดังเช่น **ถนนเยาวราช ถนนบูรพา** เกิดเป็นย่านการค้าที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจในเวลาต่อมา

ที่สำคัญโปรดให้รักษาเส้นทางคลองต่างๆที่มีอยู่เดิม ด้วยทรงเล็งเห็นคุณประโยชน์ในการคมนาคม การเพาะปลูกและเป็นทางระบายน้ำช่วยป้องกันไม่ให้น้ำท่วมกรุงเทพฯ และนับจากวันเฉลิมพระชนมพรรษาพุทธศักราช ๒๔๓๘ ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์สร้างสะพาน ปิลัษประมาณ ๑ สะพาน โดยมีคำว่าเฉลิมหน้าหน้า พร้อมกับปีพระชนมายุ รวม ๑๕ สะพานตลอดรัชกาล

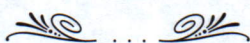
ด้านเส้นทางคมนาคมทางน้ำเชื่อมกรุงเทพฯ กับหัวเมืองรอบด้าน โปรดให้ขุดคลองอีกหลายคลองเพื่อใช้สัญจรไปมา ลำเลียงสินค้ามาสู่ตลาด และส่งเสริมการขยายพื้นที่ทำเกษตรกรรม ดังเช่น **คลองรังสิต** และ **คลองเชื่อมคลองแสนแสบ** ไปถึง **คลองท่าไข่** แขวงเมืองฉะเชิงเทรา

ส่วนการเดินรถรางเทียมม้า ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นใช้ไฟฟ้าแทนในปี ๒๔๓๗ ก็นับเป็นพาหนะสมัยใหม่ที่อำนวยความสะดวกในการเดินทางให้ชาวพระนครได้เป็นอย่างดี และเป็นกิจการที่ทันสมัยก่อนหลายประเทศในยุโรป

การสร้างและพัฒนาเส้นทางคมนาคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีส่วนนำพาสยามให้ผ่านพ้นจากการล่าอาณานิคม และพลิกวิถีชีวิตผู้คนมาสู่สยามประเทศยุคใหม่

ตอนที่ ๑๐ : พระราชกรณียกิจด้านสาธารณสุขปโภค และการสื่อสาร

แสงไฟสว่างไสว ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๒๗ นับเป็นปฐมบทของการพัฒนาไฟฟ้าในสยามประเทศ

นับแต่นั้นกิจการไฟฟ้าไทยได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับ เกิดโรงไฟฟ้าแห่งแรกในพระนคร ดำเนินการโดย **บริษัทการไฟฟ้ากรุงเทพ** ซึ่งเป็นบริษัทต่างชาติเช่าที่บางส่วนของ **วัดเลียบ** หรือ**วัดราชบูรณะ** สร้างอาคารที่ทำการจึงทำให้มีการเรียกชื่อว่า **โรงไฟฟ้าวัดเลียบ** นับเป็นก้าวสำคัญของการบุกเบิกกิจการไฟฟ้าซึ่งเป็นระบบสาธารณสุขปโภคหลักที่ช่วยอำนวยความสะดวกสบาย ส่งเสริมคุณภาพชีวิตชาวสยามให้ทัดเทียมอารยประเทศ และสนับสนุนการพัฒนาในด้านอื่นๆ

มีพระราชดำริให้วางระบบสาธารณสุขปโภคด้านน้ำ ด้วยทรงตระหนักว่าราชฎาณิยมบริโกค่น้ำฝน เมื่อถึงช่วงหน้าแล้งก็อาศัยกินน้ำท่าก่นเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้เป็นโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินอาหาร และเมื่อคราวเกิดอหิวาตกโรคระบาด ประชาชนก็เสียชีวิตเป็นจ่านวนมาก

พุทธศักราช ๒๔๔๗ โปรดให้ทดลองขุด **บ่อบาดาล** เพื่อนำนน้ำขึ้นมมาใช้ โดยขุดในเขตกรุงเทพฯ ๒๐ บ่อ และหัวเมืองต่างๆ เช่น พระปฐม ทาจิน โคราช^{*} และนครศรีธรรมราช ปลายรัชกาล จึงมีพระราชดำริให้ขุด **คลองประปา** เชื่อมต่อเพื่อส่งน้ำจาก**คลองเชียงราก** แขวงเมืองปทุมธานี ซึ่งเป็นเขตพื้นน้ำเค็มเข้าสู่คลองประปา นับเป็นการวางรากฐานระบบน้ำประปาซึ่งใช้มาจนปัจจุบัน

การพัฒนาระบบสาธารณสุขปโภคที่สำคัญที่เป็นทั้งการส่งเสริมความเข้มแข็งของระบบเศรษฐกิจ และการปกป้องความมั่นคงของราชอาณาจักรคือการวางระบบการสื่อสารเชื่อมโยงแผ่นดินสยาม

เริ่มตั้งแต่ **การโทรเลข** โปรดให้มีขึ้นครั้งแรกเมื่อ พุทธศักราช ๒๔๑๒ เพื่อเชื่อมการติดต่อระหว่างพระนครกับสมุทรปราการเมืองหน้าด่านทางทะเล ต่อมาได้ขยายไปยังหัวเมืองสำคัญทั่วประเทศ จนถึงสามารถสื่อสารกับต่างประเทศได้อย่างกว้างขวาง ดังเช่น การติดต่อกับตลาดข้าวประเทศเพื่อนบ้านได้สะดวกรวดเร็ว ส่วนกิจการ **โทรศัพท์** มีพระราชดำริให้จัดตั้งเมื่อ พุทธศักราช ๒๔๒๒ แสดมปีขุดแรกที่เรียกว่าขุด **โสฬส** นี้ออกจำหน่ายเมื่อเดือนสิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๒๖ เพื่อรองรับ **กิจการไปรษณีย์** ที่โปรดให้ตั้งขึ้นในปีนั้น ต่อมาเมื่อ พุทธศักราช ๒๔๔๑ มีพระราชดำริให้รวมกิจการโทรเลข โทรศัพท์ และไปรษณีย์เข้าด้วยกัน เรียกว่า **กรมไปรษณีย์โทรเลข**

ความสะดวกรวดเร็วในการสื่อสารทำให้การรับส่งข่าวสารจากหัวเมืองต่างๆทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยให้ส่วนกลางสามารถรับรู้และรับมือกับสถานการณ์ต่างๆได้อย่างทันท่วงที นับเป็นเครื่องมือสำคัญในการป้องกันรักษาอธิปไตยของสยามประเทศที่ทรงวางไว้อย่างชาญฉลาดยิ่ง

การสาธารณสุขปโภคและการสื่อสารที่โปรดให้จัดตั้งขึ้นเมื่อร่อยกว่าปีก่อน ไม่เพียงเป็นแสงสว่างแห่งความสุขที่ส่องน้าบ้านเมือง ให้รุ่งเรืองก้าวหน้า แต่ยังช่วยป้องกันรักษาราชอาณาจักรให้มั่นคงสถาพรจวบจนปัจจุบัน

^{*}โปรดให้ลองเจาะบ่อลึกหาน้ำใต้ดินคราวแรกใน พ.ศ. ๒๔๔๖ ที่ในกรุงเทพฯ และพระปฐมเจดีย์ ซึ่งเป็นที่ตอถอนกันดารน้ำ ได้นำจัดพอบริโกค

ตอนที่ ๑๑ : พระราชกรณียกิจด้านการแพทย์และการสาธารณสุข

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดอหิวาตกโรคระบาดถึง ๔ ครั้ง แต่ละครั้งมีผู้เสียชีวิตนับพันคน พุทธศักราช ๒๔๒๔ จึงโปรดให้ตั้งสถานพยาบาลเฉพาะกิจ ๔๘ แห่ง เพื่อรักษาและควบคุมอหิวาตกโรคที่กำลังระบาด ตามแบบแพทย์แผนใหม่เป็นครั้งแรก ประกอบกับเคยเสด็จพระราชดำเนินไปทรงดูงานโรงพยาบาลและสุขาภิบาลในประเทศที่อยู่ใต้การปกครองของชาติตะวันตกมาก่อน ทำให้ทรงตัดสินใจพระราชหฤทัยจัดตั้งสถาบันทางการแพทย์ เพื่อผลิตบุคลากร วางระบบบริการสุขภาพที่มั่นคงและดำเนินการต่อเนื่อง แทนการแก้ไขแบบเป็นครั้งคราวดังแต่ก่อน

บริเวณที่เคยเป็น **วังหลัง** เป็นที่สัณฐานระดมทั้งทางบกและทางน้ำ ได้พระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ ประเดิมสร้างโรงพยาบาลหลวงแห่งแรกเพื่อรักษาราษฎร เรียกว่า **โรงพยาบาลวังหลัง** ต่อมาพระราชทานนามใหม่ว่า **โรงศิริราชพยาบาล** เพื่อรำลึกถึง **สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์** พระราชโอรสซึ่งสิ้นพระชนม์ลง เมื่อพระชนมายุเพียง ๑ ปี ๗ เดือน

การแพทย์และสาธารณสุขแผนใหม่ของสยาม ได้หยั่งรากลงอย่างต่อเนื่องโดยในวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๑ โปรดให้ตั้ง **กรมพยาบาล** ขึ้น เพื่อบริหารจัดการ **โรงเรียนราชแพทยาลัย** และ **โรงเรียนผดุงครรภ์** ผลิตบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุข และมีหน้าที่ดูแลกิจการโรงพยาบาลของรัฐ ดังเช่น **โรงพยาบาลศิริราช** **โรงพยาบาลเลิดสิน** ซึ่งเดิมชื่อ **โรงพยาบาลบางรัก** และ **โรงพยาบาลสมเด็จพระยา** ซึ่งเป็นโรงพยาบาลจิตเวชแห่งแรกของไทย ในส่วนภูมิภาคโปรดให้ตั้ง **โรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัย** ที่จังหวัดเชียงใหม่เป็นแห่งแรก โดยการเรียนการสอนและการรักษา ยังยึดแบบแพทย์แผนไทยและแผนตะวันตกร่วมกัน

มีพระราชดำริให้ตั้งคณะกรรมการตรวจสอบและรวบรวมตำราแพทย์ไทย จัดบันทึกลงเป็นหลักฐาน ทั้งโปรดให้พิมพ์ตำราแพทย์แผนใหม่ขึ้นเป็นครั้งแรก

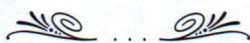
พระราชทานต้นแบบของสถานอนามัย คือ **ไอสธศาลา** ซึ่งเป็นทั้งที่จำหน่ายยาและทำการของแพทย์ รวมทั้งตั้งไอสธศาลาของหลวง โดยจ้างเภสัชกรชาวเยอรมันผลิตและจำหน่ายยาฝรั่ง

โปรดให้ตั้ง **ไอสธสภา** ในส่วนภูมิภาค เพื่อผลิตยาราคาถูกจำหน่ายแก่ราษฎร แต่ยาฝรั่งยังไม่เป็นที่นิยม จึงยังคงผลิตยาไทยควบคู่ไปด้วย เรียกว่า **ยาตำราหลวง** ภายหลังได้รวม **ไอสธสภา** เข้ากับ **ไอสธศาลา** ของหลวง ซึ่งปัจจุบันพัฒนาเป็น **องค์การเภสัชกรรม**

ด้วยพระวิสัยทัศน์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้เก็บบันทึกความรู้แพทย์แผนไทยไว้ ควบคู่กับการวางรากฐานแพทย์แผนตะวันตก ซึ่งพัฒนาต่อเนื่องจนปัจจุบัน สามารถยกระดับคุณภาพได้ทัดเทียมกับนานาชาติ

ตอนที่ ๑๒ : การเจริญทางพระราชไมตรีกับต่างประเทศ (ตอนที่ ๑)

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การล่าอาณานิคมจากอังกฤษและฝรั่งเศสรุนแรงจนประเทศรอบๆ สยามต่างตกเป็นเมืองขึ้น ในขณะที่สยามถูกคุกคามอยู่ตลอดเวลา และต้องยอมสละอิทธิพลเหนือดินแดนประเทศราชไปหลายครั้ง

นอกจากทรงเร่งการปฏิรูปประเทศในทุกด้านแล้ว มีพระบรมราโชบายสำคัญคือใช้การทูตนำการทหาร ทรงเจริญทางพระราชไมตรีกับหลากหลายชาติมหาอำนาจ เพื่อถ่วงดุลกับอังกฤษและฝรั่งเศส

เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การทูต ที่ราชอาณาจักรสยามมีโอกาสต้อนรับพระราชอาคันตุกะและบุคคลสำคัญจากประเทศมหาอำนาจ อาทิ **นายพลยูลิสซีส เอส. แกรนท์ (Ulysses S. Grant)** อดีตประธานาธิบดีคนที่ ๑๘ ของสหรัฐอเมริกา เป็นประธานาธิบดีคนแรกที่มาเยือนสยามประเทศ ในปี ๒๔๒๒ พุทธศักราช ๒๔๒๗ **เจ้าชายออสการ์ (Prince Oscar)** แห่งสวีเดน ได้เสด็จมาเยือนราชอาณาจักรสยาม **พระเจ้าซาร์ นิโคลัสที่ ๒ (Tsar Nicholas II)** ขณะดำรงพระยศ **ซาเรวิช นิโคลัส (Tsarevich Nicholas)** มกุฎราชกุมารรัสเซียได้เสด็จประพาสกรุงสยามในระหว่างเสด็จไปวางศิลาฤกษ์ทางรถไฟสายทรานส์-ไซบีเรีย เมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๔ ต่อมาพุทธศักราช ๒๔๔๒ **เจ้าชายวัลดิมาร์ (Prince Valdemar)** และ **เจ้าชายแอกเซล (Prince Axel)** แห่งเดนมาร์ก ได้เสด็จมาเยือนสยามประเทศ โดย **เรือลาดตระเวนแวลคิเรียน (Valkyrien)**

ทรงแต่งตั้งราชทูตและกงสุลประจำในต่างประเทศ อาทิ อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี รัสเซีย สวีเดน นอร์เวย์ เดนมาร์ก เนเธอร์แลนด์ เบลเยียม ออสเตรีย-ฮังการี โปรตุเกส สเปน อิตาลี สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น ส่งผลให้ฐานะของราชอาณาจักรสยามเป็นที่รับรองในวงการระหว่างประเทศมากขึ้น

ทรงส่งพระราชโอรสไปทรงศึกษาในประเทศมหาอำนาจต่างๆ ซึ่งนอกจากการเรียนรู้วิทยาการสมัยใหม่เพื่อกลับมาพัฒนาประเทศแล้ว หลายพระองค์ทรงได้รับพระมหากรุณาเป็นพิเศษจากประมุขของประเทศรัสเซีย เยอรมัน และอังกฤษ

ทรงมีสัมพันธไมตรีอันดีกับ **พระเจ้าไกเซอร์ วิลเลียม ที่ ๒ (Kaiser William II)** ซึ่งมีผลทางจิตวิทยาแก่อังกฤษและฝรั่งเศส ทรงเปิดโอกาสให้เยอรมนีช่วยสนับสนุนงานพัฒนาการไปรษณีย์ การรถไฟ การธนาคาร และการพาณิชย์

ทรงกระชับสัมพันธไมตรีกับประเทศญี่ปุ่นผ่านการทำสนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์และการเดินเรือ ทรงส่งคนไทยไปศึกษาหาความรู้ในด้านต่างๆ และทรงแสวงหาผู้เชี่ยวชาญในหลากหลายสาขามาช่วยงานปฏิรูปประเทศ

แม้แต่สหรัฐอเมริกาซึ่งอยู่ห่างไกลจากการแข่งขันของลัทธิล่าอาณานิคม มีพระราชดำริว่า เป็นประเทศที่มุ่งติดต่อด้านการค้าและเผยแผ่ศาสนา มากกว่าด้านการเมือง จึงโปรดให้จ้างชาวอเมริกันหลายคนเป็นที่ปรึกษา

โปรดให้จัดส่งสินค้าไทยไปร่วมงานแสดงสินค้านานาชาติทั่วโลกหลายครั้ง เพื่อแสดงศักยภาพและบทบาทของรัชสมัยใหม่

ผลแห่งพระปรีชาสามารถในกุศโลบายด้านการต่างประเทศนี้ นักประวัติศาสตร์ต่างชาติได้บันทึกไว้ในหนังสือของเขาว่า

..สยามเป็นประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งรอดพ้นจากการเป็นอาณานิคมของประเทศตะวันตก...เรื่องราวอาจแปรเปลี่ยนไป ถ้าสยามไม่ได้แสดงความเฉลียวฉลาดอย่างน่าทึ่งในการทูต..

ตอนที่ ๑๓ : การเจริญทางพระราชไมตรีกับต่างประเทศ (ตอนที่ ๒)

..ความทุกข์ร้อนอันใดของเราที่จะพึงปากผู้อื่นให้ช่วยพูด พึงความคิดผู้อื่นให้ช่วยคิดนั้น
อย่าได้ฝันเห็นเลยว่าใครจะเป็นธุระ..

ความในพระราชหฤทัย อันแสดงให้เห็นถึงภาวะความรุนแรงของปัญหาพิพาทระหว่างไทย
กับฝรั่งเศส อันเป็นสาเหตุสำคัญให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินพระบรม
ราโชบายด้านการต่างประเทศในลักษณะเชิงรุกมากขึ้น ทรงตัดสินพระราชหฤทัย **เสด็จประพาสยุโรป**
ครั้งที่ ๑ ในพุทธศักราช ๒๔๔๐

ครั้งนั้นทรงใช้เวลา ๙ เดือน เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศสวิตเซอร์แลนด์ อิตาลี
ออสเตรีย - ฮังการี รัสเซีย สวีเดน เดนมาร์ก อังกฤษ เยอรมนี ฮอลแลนด์ เบลเยียม ฝรั่งเศส สเปน
และโปรตุเกส

มีพระราชประสงค์จะทรงผูกมิตรโดยตรงกับผู้นำประเทศต่างๆ เพื่อทำให้รู้จักประเทศ
สยามดีขึ้น ยอมรับในอำนาจอธิปไตยและสิทธิเท่าเทียมของสยามกับสังคมนานาชาติ

สำหรับฝรั่งเศส ทรงใช้โอกาสนี้เจรจากับผู้นำประเทศโดยตรง เพื่อผ่อนคลายความ
ตึงเครียดทางการเมืองระหว่างกัน

ในอีกทางหนึ่ง ได้ทอดพระเนตรการบริหารประเทศ การศึกษา การทหารและการศาล
ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมของชาติต่างๆ ซึ่งได้ทรงนำกลับมาปรับใช้ปฏิรูปสยามอย่างกว้างขวาง ที่สำคัญ
ทรงวางพระราชกุศโลบายในการลำดับประเทศที่เสด็จพระราชดำเนินเยือน โดยทรงเลือกประเทศรัสเซีย
เป็นประเทศต้นๆ เนื่องจากทรงมีสัมพันธไมตรีเป็นการส่วนพระองค์กับ**พระเจ้าซาร์ นิโคลัสที่ ๒ (Tsar Nicholas II)** ซึ่งได้จัดการรับเสด็จอย่างยิ่งใหญ่ ขวั้นกระจายไปทั่วโลก ส่งผลให้ราชสำนักในยุโรป
ตระหนักถึงความสำคัญของสยาม แต่ละประเทศต่างจัดการรับเสด็จอย่างสมพระเกียรติไม่แพ้กัน

พระองค์มีพระราชปฏิสันถารกับพระมหากษัตริย์และผู้นำประเทศในทวีปยุโรปได้โดยตรง
ด้วยภาษาอังกฤษผสานกับพระบุคลิกภาพที่สง่างาม ก่อเกิดสัมพันธไมตรีอันดี ความสำเร็จของการเจริญ
ทางพระราชไมตรีในครั้งนั้น มีการบันทึกไว้ในหลายประเทศและยังคงเก็บรักษาไว้จนปัจจุบัน

พุทธศักราช ๒๔๕๐ ผลจากการคุกคามของฝรั่งเศส ซึ่งล่าสุดได้ทำความตกลงแบ่งเขต
อิทธิพลในสยามกับอังกฤษโดยไม่ชอบธรรม รวมไปถึงพระราชภาระในการพัฒนาประเทศ บันทวนพระ
พลานามัย จนแพทย์ถวายคำแนะนำให้เสด็จพระราชดำเนินไปรักษาพระองค์ที่เมืองฮัมบูร์ก ประเทศ
เยอรมนี

แม้การ **เสด็จประพาสยุโรป ครั้งที่ ๒** เป็นการเสด็จส่วนพระองค์ หากแต่ได้ทรงใช้ช่วง
เวลานี้กระชับความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศต่างๆ ด้วย ผลสัมฤทธิ์ที่สำคัญคือ การแลกเปลี่ยน
สัตยาบันสนธิสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๕ ทำให้สยามได้เมืองตราดที่ฝรั่งเศสยึดไว้คืน

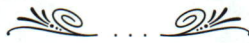
ตลอดเวลา ๗ เดือนเศษ ที่เสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ ๒ พระองค์ได้มีพระราชหัตถเลขา

ถึงสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้านิภาณภดล วิมลประภาวดี กรมขุนอุทองเขตขัตติยนารี ซึ่งต่อมาโปรดให้มีการจัดพิมพ์รวมเล่ม คือ พระราชนิพนธ์ไกลบ้าน อันเป็นวรรณกรรมบันทึกการเดินทางที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เป็นอย่างมาก

การเสด็จประพาสยุโรป ทั้งสองครั้งยังคงเหลือร่องรอยประวัติศาสตร์ที่เป็นพยานถึงสัมพันธไมตรีระหว่างไทยกับนานาประเทศที่เสด็จพระราชดำเนินไปถึง ที่สำคัญผลประโยชน์ทางการเมืองส่งผลให้ชาติมหาอำนาจ ลดการคุกคามอธิปไตยของไทย ตลอดจนความเจริญก้าวหน้าทางศิลปวิทยาการที่ทรงนำกลับมาใช้พัฒนาประเทศ รวมเป็นพลังปัจจัยให้ประเทศไทยดำรงเอกราชมาตราบจนปัจจุบัน

ตอนที่ ๑๔ : พระราชกรณียกิจด้านทหารและตำรวจ

การสวนสนามแสดงความจงรักภักดีต่อจอมทัพของทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ สะท้อนกลับไปถึงจุดเริ่มต้น **ทหารมหาดเล็กราชวัลลภรักษาพระองค์** ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งโปรดให้พระราชวงศ์และลูกหลานขุนนาง ฝึกการทหารแบบยุโรปขึ้นเป็นครั้งแรก

ทรงพัฒนากิจการทหารต่อเนื่องจากสมเด็จพระบรมชนกนาถและปรับปรุงให้เป็นระบบที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกองทัพบกนั้น โปรดให้จัดรูปแบบกำลังพลเป็นกองร้อย กองพัน กรม กองพล และกรมเสนาธิการ

ทั้งนี้ เนื่องด้วยปัญหาความมั่นคงจากภัยของการล่าอาณานิคมโดยชาติตะวันตก ที่ทำให้ต้องเสียดินแดนหัวเมืองประเทศราชให้แก่อังกฤษและฝรั่งเศสถึง ๕ ครั้ง การปราบกบฏฮ่อ และเงื้อมมือการสร้างเอกภาพในการบังคับบัญชาให้สอดคล้องกับการปฏิรูปประเทศ ปรากฏการณ์เหล่านี้ส่งผลให้ทรงนำแบบอย่างการสร้างกองทัพของชาติตะวันตก มาดัดแปลง ปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับประเทศสยาม

ทรงปรับปรุงหน่วยทหารในกองทัพ เพิ่มกำลังอาวุธยุทโธปกรณ์ ตราพระราชบัญญัติจัดการทหาร พ.ศ. ๒๔๓๑ ทรงส่งพระราชโอรสไปทรงศึกษาวิชาการทหารในต่างประเทศ อาทิ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าจิระประวัติวรเดช พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ ซึ่งทุกพระองค์ ทรงกลับมาช่วยวางรากฐาน และพัฒนากิจการทหารทั้งกองทัพบกและกองทัพเรือ เกิด **โรงเรียนนายร้อย โรงเรียนนายเรือ** ของสยามเพื่อผลิตทหารประจำการในกองทัพ รากฐานกิจการทหารในรัชสมัยของพระองค์ ได้รับการพัฒนาต่อเนื่อง จนเป็นกองทัพไทยในปัจจุบัน

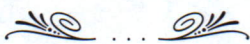
ในส่วนความมั่นคงภายในประเทศนั้น ผลจากการจัดรูปการปกครองส่วนกลางและภูมิภาคใหม่ ทำให้จำเป็นต้องพัฒนาองค์กรที่มีส่วนเสริมความสงบเรียบร้อยภายในประเทศควบคู่ไปด้วย นั่นคือ **กิจการตำรวจ** โดยมีปัจจัยแวดล้อมอื่น อาทิ ปัญหาการช่งสู้มอาวุธและผู้คนของแรงงานจีนอพยพที่เรียกว่า **ตัวเหี้ยหรือฮั้งยี้** การจัดการกับแหล่งพนันและอาชญากรรม จึงโปรดให้ขยายงาน **ตำรวจนครบาล** ให้กว้างขวางขึ้น ทรงตั้ง **ตำรวจภูธร** เพื่อรักษาความสงบในส่วนภูมิภาค และช่วยปฏิบัติการทางทหารด้วย ทรงพัฒนาคุณภาพของเจ้าพนักงานด้วยการตั้ง **โรงเรียนนายร้อยตำรวจภูธร** ซึ่งปัจจุบันคือ **โรงเรียนนายร้อยตำรวจสามพราน**^๑

ที่สำคัญได้โปรดให้ตรา **พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร ร.ศ. ๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๔๘)** ส่งผลให้ระบบการสุ่มเลือกให้ชายไทยเข้ามาเป็นไพร่พลสิ้นสุดลง และได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตใช้กฎหมายนี้ เพื่อเกณฑ์คนเข้าเป็นตำรวจด้วยเช่นกัน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงวางรากฐานให้กำลังทหารและตำรวจเป็นปึกแผ่น และเป็นกำลังชาวสยามที่จะช่วยกันปกป้องประเทศ และดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยภายในพระราชอาณาจักรตราจบจนทุกวันนี้

^๑ คำเรียกโรงเรียนนายร้อยตำรวจสามพรานเป็นภาษาปาก เพราะตั้งอยู่ที่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

ตอนที่ ๑๕ : พระราชกรณียกิจด้านการปฏิรูปกฎหมายและศาล

พุทธศักราช ๒๔๓๖ ฝรั่งเศสบุกยึดเมืองต่างๆตามลุ่มแม่น้ำโขง จึงเกิดการสู้รบกันขึ้นที่ทุ่งเชียงคำ **พระยอดเมืองขวาง** ซึ่งเป็นข้าราชการสยามได้สังหารนายทหารฝรั่งเศสเสียชีวิต หลังจากคณะผู้พิพากษาไต่สวนแล้ว มีมติเป็นเอกฉันท์ว่าไม่ผิด ด้วยเป็นการปฏิบัติหน้าที่ในระหว่างการรบ แต่ฝรั่งเศสไม่พอใจ เรียกร้องให้ตั้งศาลผสมขึ้น ประกอบด้วยผู้พิพากษาไทยและฝรั่งเศส ผลการพิจารณาคดีครั้งใหม่ตัดสินให้ **พระยอดเมืองขวาง** มีความผิดต้องโทษจำคุก ๒๐ ปี

การตัดสินคดีที่ไม่เป็นธรรมลักษณะนี้ เป็นตัวอย่างหนึ่งอันเป็นผลจากการที่สยามสูญเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ซึ่งทำให้อำนาจศาลกงสุลของประเทศมหาอำนาจตะวันตกตัดสินคดีชาวต่างชาติของตนที่อยู่ในสยามได้เอง และยังตีความครอบคลุมถึงคนในบังคับด้วย อาทิ ชาวจีนอพยพ ทำให้กลายเป็นช่องทางเสียงภาษีและหนีการขึ้นศาลไทย ซึ่งกระทบต่อความมั่นคงและอำนาจการปกครอง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเร่งปรับปรุงกฎหมายและการศาลให้เหมาะสมกับยุคสมัยและทัดเทียมชาติตะวันตกมาตั้งแต่ต้นรัชกาล มีการจ้างนักกฎหมายชาวต่างประเทศเข้ามาทำงาน ควบคู่กับทรงส่งพระราชโอรสและพระบรมวงศานุวงศ์ไปศึกษาวิชากฎหมายในต่างประเทศ

พุทธศักราช ๒๔๓๔ โปรดให้ตราพระราชบัญญัติจัดการศาล ตั้ง **กระทรวงยุติธรรม** เพื่อพิจารณาคดีความแบบใหม่ รวมศาลที่กระจายอยู่ตามส่วนราชการต่างๆ มาไว้ที่กระทรวงยุติธรรมแห่งเดียว ทรงแต่งตั้งให้ **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ กรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฎ์** เป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมพระองค์แรก ต่อมาโปรดให้ **พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าคคณาชยกุล กรมหลวงพิชิตปรีชากร** ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีพระองค์ที่ ๒ ทรงเน้นหนักการปรับปรุงการทำงานของข้าราชการ และริเริ่มระบบใหม่ๆเพื่อนำไปสู่พระบรมราชโองการประกาศใช้พระราชกำหนดศาลรับสั่งพิเศษ พระราชบัญญัติลักษณะพยานรัตนโกสินทร์ศก ๑๑๓ ตั้งศาลโบรืสสภา มีลักษณะเดียวกับศาลแขวงในปัจจุบัน ตราพระธรรมนูญศาลหัวเมือง เพื่อจัดระเบียบศาลให้เป็นแบบเดียวกัน รวมถึงตราพระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาล มีผลให้ยกเลิกระบบการทรมานให้รับผิด

พุทธศักราช ๒๔๓๔ โปรดให้ **พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์** ครั้นทรงเป็น **พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์** ซึ่งทรงสำเร็จการศึกษาด้านกฎหมายจากประเทศอังกฤษ เป็นเสนาบดีพระองค์ที่ ๓ ทรงเป็นผู้บุกเบิกการศึกษาด้านกฎหมาย ทรงจัดตั้ง **โรงเรียนกฎหมาย** ขึ้น

พุทธศักราช ๒๔๕๑ มีพระราชดำริให้ตราพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลยุติธรรม พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายอาญา รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๗ ขึ้น อันเป็นการปรับปรุงสถานะและสิทธิเสรีภาพของบุคคลในฐานะพลเมืองตามสมัยใหม่ ตลอดจนการคุ้มครองกรรมสิทธิ์และทรัพย์สินของบุคคลอย่างชัดเจนและเป็นระบบ

การปฏิรูปการศาลและกฎหมายในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่เพียงส่งผลต่อการยกเลิกศาลกงสุลในภายหลัง แต่ยังเป็นการนำระบบการปกครองเข้าสู่หลักนิติรัฐ เกิดการรับรองในสิทธิมนุษยชน สิทธิในทรัพย์สินของบุคคลอย่างเป็นรูปธรรมเป็นครั้งแรก

ตอนที่ ๑๖ : พระราชกรณียกิจด้านการศาสนา

“...ข้าพเจ้าอาจปัญญาใจได้ว่า ถ้าชีวิตข้าพเจ้ายังอยู่ตราบใด แลข้าพเจ้าคงจะคิดทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอยู่เป็นนิจ โดยความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ไม่มีสิ่งอื่นจะยิ่งขึ้นไปกว่า...”

การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนานั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่า ควรพร้อมทั้งการบำรุงรักษาอาราม ประพฤติสุจริต และเอื้อเฟื้อเผยแผ่พระศาสนาและวิชาการ

ในส่วนงานบำรุงรักษาพระอารามนั้น โปรดให้สร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์หลายแห่ง อาทิ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ราชวรวิหาร โปรดให้สร้างขึ้นในตอนต้นรัชกาล ภายหลังโปรดให้สร้างสุสานหลวงขึ้นในบริเวณวัด สำหรับบรรจุพระสรีรังคารของเจ้านายในจุฬาลงกรณ์ราชสันตติวงศ์

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ราชวรวิหาร โปรดให้สร้างพระอุโบสถด้วยหินอ่อนจากประเทศอิตาลี และจำลอง พระพุทธชินราช มาประดิษฐานเป็นพระประธาน วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ ราชวรวิหาร เป็นวัดประจำพระราชวังบางปะอิน มีพระราชดำริให้สร้างตามศิลปะโกธิค เลียนแบบโบสถ์ในศาสนาคริสต์ วัดราชาธิวาส ราชวรวิหาร ซึ่งเคยเป็นที่ประทับจำพรรษาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งยังเป็นเจ้าฟ้าพระมงกุฎ วัดเทพศิรินทราวาส ราชวรวิหาร โปรดให้สร้างเพื่อถวายเป็นพระราชมุขตลอดสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชชนนี^๑ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๑๙

งานเผยแผ่พระศาสนาและวิชาการนั้น ทรงอาราธนาพระราชาคณะร่วมกันชำระคัมภีร์พระไตรปิฎกและจัดพิมพ์เป็นภาษาไทย,ภาษาบาลี ภาษาอังกฤษในเล่มเดียวกัน รวม ๓๙ เล่ม จำนวน ๑,๐๐๐ ฉบับถวายพระราชดำรินี้เพื่อป้องกันพระธรรมสูญหายและคลาดเคลื่อน เพราะสยามมีคัมภีร์พระไตรปิฎกเพียงไม่กี่ชุด ส่วนประเทศเพื่อนบ้านตกอยู่ในอาณัติของชาติตะวันตก จึงเหลือแต่สยามที่ยังมั่นคงและบำรุงพระศาสนาได้อย่างอิสระ พระไตรปิฎกที่โปรดให้พิมพ์ขึ้นนี้ นอกจากพระราชทานพระอารามหลวงในประเทศแล้ว ยังพระราชทานไปต่างประเทศอีกด้วย

...เมื่อข้าพเจ้าไปถึงประเทศใด ซึ่งได้รับพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์นั้น รักษาไว้ในหอสมุดใหญ่ต่างๆ ย่อมมากล่าวสรรเสริญการซึ่งเราได้ทำ แลได้ตั้งสมุดไว้ในที่อันงดงามมั่นคงทั่วทุกแห่ง มีนักปราชญ์ทั้งหลายได้อุตสาหะเรียนรู้พระพุทธรูปจะนะมาก กิตติศัพท์ความสรรเสริญธรรมของพระพุทธเจ้า ย่อมปรากฏฟุ้งไปในประเทศที่ไกลทั้งหลายมากขึ้นโดยลำดับ..^๒

โปรดให้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เมื่อครั้งยังเป็น พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ทรงแต่งหนังสือเทศน์ที่เข้าใจง่าย แจกจ่ายไปตามหัวเมือง ทั้งมีพระราชดำริให้พระสงฆ์แสดงธรรมเป็นภาษาต่างๆ เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าใจได้

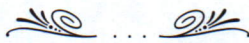
สภาพสังคมพลในเวลานั้นยังไม่เป็นระเบียบ จึงโปรดให้ตรา พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ แบ่งออกเป็น ๔ คณะใหญ่ คือคณะกลาง คณะเหนือ คณะใต้ และคณะธรรมยุติกนิกาย ด้านระเบียบการศึกษาพระศาสนา โปรดให้มีสนามสอบไล่พระปริยัติธรรม ทรงสถาปนา มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ที่วัดมหาธาตุ และ มหามกุฏราชวิทยาลัย ที่วัดบวรนิเวศวิหาร เพื่อให้เป็นสถานศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาการชั้นสูงทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงถึงพร้อมในงานทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาทุกด้าน ดังพระราชปณิธานที่พระราชทานไว้ทุกประการ

^๑ สมเด็จพระเทพศิรินทรา บรมราชชนนี เติมมีพระอิสริยยศ พระองค์เจ้ารำเพยภมราภิรมย์

^๒ พระราชดำรัสตอบพระสงฆ์ทั่วไปที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วันที่ ๑ มกราคม ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐)

ตอนที่ ๑๗ : พระราชกรณียกิจด้านสถาปัตยกรรม ศิลปะ

ความงามภายนอกของพระอุโบสถ **วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม** นี้ เมื่อมองผิวเผินอาจไม่ต่างจากวัดทั่วไป เนื่องจากสร้างขึ้นตามแบบสถาปัตยกรรมไทย แต่เมื่อเข้าไปภายในพระอุโบสถจะพบงานตกแต่งแบบตะวันตก เพดาน เสา และลวดลาย ออกแบบคล้ายพระที่นั่งหนึ่งใน **พระราชวังแวร์ซาย์** ประเทศฝรั่งเศส แต่แทรกลวดลายแบบไทยปะปนอยู่ด้วย ศิลปะจากสองฟากทวีป ผสมผสานกันก่อเกิดเป็นความงามที่แตกต่างอย่างลงตัว

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดงานสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบตะวันตก ผสมผสานมาแต่ต้นรัชกาล ภายหลังการเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรปได้ทอดพระเนตรสถาปัตยกรรมยุโรป ประกอบกับมีพระราชนิยมในสิ่งแปลกใหม่ที่ทันสมัย จึงโปรดสถาปัตยกรรมตะวันตกที่ไม่ซับซ้อน

วัดนิเวศธรรมประวัติ เป็นงานสถาปัตยกรรมอีกแห่งหนึ่งที่สะท้อนแนวพระราชดำริสร้างสรรค์ เป็นการนำรูปแบบตามแบบศิลปะโกธิค มาสร้างเป็นวัดในพระพุทธศาสนา

พระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ซึ่งงดงามยิ่งด้วยการทรงออกแบบของ **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์** และเป็นที่พำพระราชนิเทศของพระองค์ มีลักษณะเป็นงานศิลปะแบบไทย แต่ใช้วัสดุคือหินอ่อนจากประเทศอิตาลี กลายเป็นสถาปัตยกรรมที่แปลกตาอีกแห่งหนึ่งในรัชสมัย

การเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรมไทยที่สำคัญอันเป็นผลจากการเสด็จพระราชดำเนินไปเยือนพระราชสำนักต่างๆในยุโรป คือ **พระราชวังดุสิต** มีพระราชดำริให้เป็นพระราชวังในอุทยานแบบตะวันตก โดยไม่ทรงยึดถือรูปแบบการสร้างพระราชวังตามคติไตรภูมิ **พระที่นั่งอัมพรสถาน** มีลักษณะสถาปัตยกรรมผสมผสานตะวันตกที่ทันสมัย รูปแบบไม่ทึบแน่น **พระที่นั่งวิมานเมฆ** สร้างด้วยไม้สักทองทั้งหลังรูปทรงโปร่ง แกะลวดลายที่เรียกกันว่า **ลายขนมปังขิง** **พระที่นั่งอนันตสมาคม** โปรดให้สร้างเป็นท้องพระโรงกลางของพระราชวังดุสิต มีรูปแบบสถาปัตยกรรมนีโอคลาสสิกผสมบารอก ภายในออกแบบตกแต่งผสมผสานศิลปะแบบกรีกโบราณและโรมัน สร้างเสร็จสมบูรณ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

นอกจากด้านสถาปัตยกรรมแล้ว ยังมีงานศิลปะด้านต่างๆ และเครื่องใช้ไม้มสอยอันเกิดจากพระราชนิยมในงานศิลปะตะวันตกอีกหลายอย่างที่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน อาทิ **เครื่องกระเบื้องแซฟวร์ (Sevres)** ประเทศฝรั่งเศส และ**ศิลปะวัตถุแบบฟาแบร์เจีย (Faberge)** ประเทศรัสเซีย **เครื่องแก้วทิฟฟานี (Tiffany)** ประเทศสหรัฐอเมริกา ที่สำคัญคือ งานเขียนพระบรมสาทิสลักษณ์ ซึ่งเป็นงานจิตรกรรมแบบตะวันตก

งานสถาปัตยกรรมในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นหลักฐานอย่างหนึ่งของความเจริญในรัชสมัยที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับต่างประเทศ ขณะเดียวกันพระราชมรดกทางศิลปะทั้งหลายก็แสดงถึงพระปรีชาสามารถในการผสมผสานศิลปะประยุกต์ สู่ความเป็นสากลแต่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ชาติไว้

ตอนที่ ๑๘ : พระอัจฉริยภาพด้านวรรณศิลป์

บทละครเรื่อง **เงาะป่า** พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังคงสร้างความรื่นรมย์ ในอรรถรสของเนื้อหา ความไพเราะจับใจของภาษา พร้อมไปกับการสืบทอดความงดงามของคีตศิลป์ และนาฏศิลป์ไทย แม้กาลเวลาจะผ่านมากกว่า ๑๐๐ ปี และการที่ใช้เวลาเพียง ๘ วัน ในขณะที่ทรงพระประชวร ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพอันสูงยิ่งในด้านวรรณศิลป์

นอกจากบทละครเรื่อง **เงาะป่า** แล้ว งานพระราชนิพนธ์ร้อยกรองที่โดดเด่นทั้งด้านสำนวนกวี เนื้อหา และแบบแผนการประพันธ์ ซึ่งทรงคัดเลือกต้นแบบมาจากวรรณคดีขึ้นเอกนั้นก็คือ **ลิลิตนิทราชาคริต** ซึ่งทรงนำแนวเรื่องมาจากนิทานย่อยเรื่องหนึ่งในชุด ๑๐๐๑ ทิวา ในนิทานชุด **อาหรับราตรี** ทรงสร้างสรรค์ให้วรรณกรรมเรื่องนี้ครบถ้วนด้วยกลืนอายุความเป็นไทยอย่างงดงาม พระราชนิพนธ์ **กาพย์เห่เรือ** ล้วนแสดงให้เห็นว่าทรงมีพื้นฐานในเรื่องวรรณคดีไทยอย่างลึกซึ้ง

วรรณคดีไทยประเภทล้อเลียนนั้นมีน้อยมาก แต่พระองค์ทรงเป็นกวีที่สร้างวรรณกรรมประเภทนี้ไว้ด้วย ดังเช่น **โคลงนิราศท่าวสัฏกติกการกัถิ กลอนไดอารีชิมชาบ** และบทละครเรื่อง **วงศ์เทวราช** อันล้วนแฝงให้เห็นถึงพระอารมณ์ขัน และพระอุปนิสัยช่างสังเกต ที่สำคัญทรงใช้กลวิธีการประพันธ์ในการถ่ายทอด วิจารณ์ ความเป็นไปของบ้านเมือง และผู้คนในรัชสมัยของพระองค์ได้เป็นอย่างดี

นอกจากนั้นวรรณกรรมร้อยกรองในลักษณะการสอน ให้มุมมองด้านปรัชญาชีวิตก็เป็นคุณลักษณะเด่นในงานพระราชนิพนธ์กลุ่มโคลงสุภาษิต ดังเช่น **โคลงสุภาษิตโสฬสไตรยางค์ โคลงสุภาษิตบางปะอิน สุภาษิตพิพิธธรรม และ โคลงสุภาษิตอิสปกรณัม**

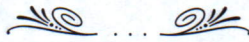
บทพระราชนิพนธ์ที่เป็นการให้การศึกษา ให้ข้อมูลความรู้แก่ผู้อ่านอีกลักษณะหนึ่งก็คือ บทพระราชนิพนธ์ร้อยแก้ว ดังเช่น **พระราชพิธีสิบสองเดือน** ซึ่งวรรณคดีสโมสรให้การยกย่องให้เป็นยอดของวรรณกรรมประเภทความเรียงเชิงอธิบาย นอกจากนี้ยังมีงานพระราชนิพนธ์เรื่อง **พระราชนิพนธ์ยานุสร** และ**พระราชนิพนธ์ไกลบ้าน** พระราชนิพนธ์ประเภทนี้ทรงใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ให้เห็นภาพชัดเจน ทรงอธิบายในลักษณะเชิงคันคว่ำ วิเคราะห์ อ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูล

ดังเช่น **พระราชวิจารณ์จดหมายเหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี พระราชดำรัสทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน พ.ศ. ๒๔๓๐ พระบรมราชาธิบาย เรื่องความสามัคคี จดหมายเหตุการเสด็จประพาส เป็นต้น**

งานพระราชนิพนธ์ทั้งหลายนับว่าได้สร้างคุณูปการอย่างใหญ่หลวงทั้งต่อวงการวรรณกรรม ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา จนถึงการรักษาศิลปวัฒนธรรมประเพณี ที่สำคัญนับเป็นปุมความรู้ที่ก่อให้เกิดสติและปัญญาให้แก่ผู้รู้คุณค่าโดยแท้

ตอนที่ ๑๙ : วัฒนธรรมประเพณีและเอกลักษณ์ไทย

หนังสือ **court ข้าราชการ** ที่พระราชวงศ์หลายพระองค์ร่วมกันจัดทำขึ้นเมื่อปี ๒๕๑๘ เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจต่างๆ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในเวลาเดียวกันเป็นเสียงสะท้อนให้เห็นถึงการที่โปรดนำเอาวัฒนธรรมประเพณีหลายอย่างของชาวตะวันตกมาใช้ในราชสำนักสยาม ดังเช่นรูปแบบการจัดเลี้ยงอาหาร ดังข้อความที่เล่าถึง สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดัย กรมหลวงจักรพรรดิพงษ์ กราบบังคมทูลเชิญพระองค์มาเสวยพระกระยาหาร... ประทับพระเก้าอี้ที่โต๊ะเสวย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ขึ้นไปนั่งเก้าอี้ที่โต๊ะเสวย โดยลำดับกัน เมื่อเสวยอยู่นั้นมีเพลงพิณพาทย์และเพลงแตรด้วย...

ข้อมูลจากหนังสือ **court ข้าราชการ** เป็นส่วนหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นถึงรูปแบบวัฒนธรรมที่เข้ามาอิทธิพลต่อสังคมไทยตั้งแต่ช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๔ เป็นต้นมา

ในเวลาเดียวกันก็แสดงให้เห็นถึงพระปรีชาญาณในการทรงปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมประเพณีไทยหลายอย่างนับแต่ต้นรัชกาล อันเป็นพระบรมราโชบายในการแสดงภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศในสายตาชาวตะวันตก เพื่อแสดงความทัดเทียมและเป็นการผูกมิตรในช่วงเวลาการล่าอาณานิคมของมหาอำนาจชาวยุโรป โปรดให้ยกเลิกประเพณีหมอบคลานมาเป็นการยืนและนั่งเก้าอี้เฝ้า การแสดงความเคารพด้วยการถวายคำนับ

อย่างไรก็ตามการปรับเปลี่ยนประเพณีปฏิบัติที่เริ่มขึ้นในราชสำนักนั้นก็มีการประยุกต์ผสมผสานกับวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างแยบยล ดังเช่น การประยุกต์ใช้ช้อนกับส้อมแทนมีดกับส้อมแบบฝรั่ง ดนตรีในราชสำนักมีทั้งการบรรเลงทั้งวงพิณพาทย์ไทย และดนตรีตะวันตก เครื่องแต่งกายมีการผสมผสานรูปแบบตะวันตกเข้ากับแบบไทยอย่างสวยงาม โปรดให้จ้างก๊วกฝรั่งเพื่อทำเครื่องเสวยฝรั่ง สำหรับจัดเลี้ยงโต๊ะแบบสากล หากเป็นการส่วนพระองค์ โปรดการทรงปรุงเองโดยเฉพาะอาหารไทย สำหรับน้ำเสวย โปรดเสวยน้ำจากแม่น้ำเพชรบุรี ดังที่ทรงใช้ข้อความว่า **พระคอกเป็นไทย ไม่ยอมเป็นฝรั่ง**

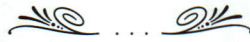
นอกจากนี้โปรดให้จัดการราชประเพณีหลายอย่างแบบตะวันตกที่สำคัญ คือ ทรงแต่งตั้ง **สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร**^{*} เป็นผู้สืบราชสันตติวงศ์แทนตำแหน่งวังหน้า พุทธศักราช ๒๔๕๐ มีพระราชดำริให้ตั้ง **โบราณคดีสโมสร** เพื่อจัดการรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ชาติไทยอย่างเป็นระบบสากล เช่นเดียวกับที่ชาวต่างประเทศในกรุงเทพมหานครตั้ง **สยามสมาคม** ขึ้นเพื่อศึกษาเกี่ยวกับชาติไทย

พระบรมราโชบายในการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมประเพณีไทยเพื่อรับมือกับการคุกคามของชาติตะวันตก ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากต่อวิถีชีวิตและเอกลักษณ์ไทยมาตราบจนปัจจุบัน แต่พระราชหฤทัยรักความเป็นไทยได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนดังพระราชดำรัสที่ว่า

“เราทั้งหลายไม่พึงควรเฉาะแต่ที่รักษา ยังควรทำให้เจริญขึ้นในสิ่งอันดี และสิ่งที่เคารพ นับถือว่า เป็นอาการกิริยาและธรรมเนียมแห่งประเทศเราด้วย...”

^{*} คือสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาจักรพรรดิ สยามมกุฎราชกุมาร พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ ประสูติแต่สมเด็จพระศรีสุริยวรา พระบรมราชเทวี

ตอนที่ ๒๐ : สมเด็จพระปิยมหาราช

วิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ เกิดการปะทะกับฝรั่งเศส และสยามจำต้องเสียดินแดนส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไป เหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตรอมพระราชมหัททัย จนทรงพระประชวร

รัชสมัยของพระองค์เป็นยุคล่าอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก ที่เข้ายึดประเทศเพื่อนบ้านได้โดยรอบ สยามประเทศจึงตกอยู่ในวงล้อมถูกบีบคั้นอย่างรุนแรง ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมืองและการทหาร ไม่ผิดกับการผจญศึกสงครามครั้งสำคัญ หากแต่พระองค์ก็ทรงสามารถนำสยามผ่านพ้นจากการเสียเอกราชมาได้ด้วยพระปรีชาญาณอันล้ำลึก

ด้านภายในประเทศ ทรงปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมประเพณีการแต่งกายและการดำรงชีวิต ก่อเกิดรูปแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่ผสมผสานกับตะวันตกได้อย่างลงตัว โปรดให้ปรับปรุงด้านการทหาร ตำรวจ เศรษฐกิจ การคลัง กฎหมายและการศาล การแพทย์และสาธารณสุข พร้อมวางแผนทางพัฒนากิจการด้านเกษตรกรรม คมนาคม การสื่อสาร และสาธารณสุขูปโภคด้านต่างๆ ให้ก้าวหน้าทันสมัย

ทรงปฏิรูปการปกครอง กระจายพระราชอำนาจในการบริหารราชการแผ่นดินมาสู่กลุ่มคนต่างๆ ในรูปกระทรวง กรม กอง และการเลือกตั้งส่วนท้องถิ่น ที่สำคัญโปรดให้ **เลิกทาส** และ **ระบบไพร่** พร้อมทั้งจัดระบบการศึกษา พัฒนาชาวสยามให้ทัดเทียมเท่าทันชาวตะวันตก

ด้านต่างประเทศทรงดำเนินวิเทโศบายใช้การทูตนำการทหาร เจริญทางพระราชไมตรีกับประเทศเพื่อนบ้านและนานาชาติทั่วโลก โดยเฉพาะได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนยุโรปถึง ๒ ครั้ง ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกจากทวีปเอเชียที่ได้รับการยกย่องอย่างกว้างขวาง ทรงได้รับการทูลเกล้าฯ ถวาย **ปริญญากิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ** ในพุทธศักราช ๒๕๔๖ องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติได้ประกาศยกย่องพระเกียรติคุณให้ทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลก

ตลอดรัชกาลได้ **เสด็จประพาสต้น** และ **ประพาสหัวเมืองต่างๆ** ทรงสร้างรูปแบบความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างพระมหากษัตริย์กับพลนิกรอย่างไม่เคยมีมาก่อนในประวัติศาสตร์ ราษฎรได้ประจักษ์รักในน้ำพระราชหฤทัยและพระมหากรุณาธิคุณ จึงได้พร้อมใจกันบริจาคเงิน เพื่อร่วมกันสร้างพระบรมรูปทรงม้าถวายเนื่องในโอกาสพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก^{*}

พุทธศักราช ๒๔๕๓ ด้วยทรงตรากตรำพระราชกิจมาอย่างหนักตลอดพระชนม์ชีพ พระพลานามัยเริ่มไม่แข็งแรง แม้นคราว **เสด็จประพาสยุโรป ครั้งที่ ๒** ทรงเคยได้รับคำแนะนำจากแพทย์ชาวตะวันตกให้ประทับรักษาพระองค์ต่อในต่างประเทศ แต่ไม่โปรดเพราะทรงห่วงเมืองไทย

เที่ยงคืน ๔๕ นาทีของวันอาทิตย์ที่ ๒๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๕๓ พระองค์เสด็จสวรรคต ณ แผ่นดินที่ทรงรักยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด

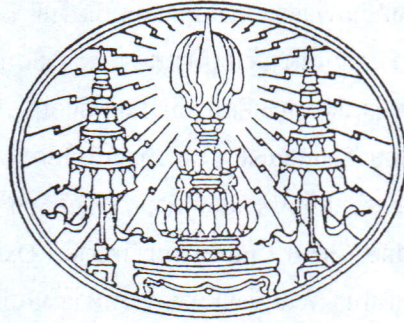
ถึงวันนี้ **พระบรมรูปทรงม้า** ได้เป็นพระบรมราชานุสรณ์ถึงพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระปิยมหาราช เป็นเครื่องเตือนใจให้คนไทยได้ย้อนรำลึกถึงความตั้งพระราชหฤทัยที่จะให้เป็นเครื่องหมายแห่งความสามัคคีของชาติชาวสยาม และเป็นเครื่องหมายน้ำใจของชาติอันยิ่งใหญ่สืบไปตราบนิจรันดร์

^{*} การเฉลิมฉลองในโอกาสที่ทรงครองราชย์ยาวนานกว่าพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ในอดีต มีการพระราชพิธี เมื่อ ร.ศ. ๑๒๖ และ ร.ศ. ๑๒๗ ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๕๐ และ ๒๔๕๑

พระพุทธรูปพระร่วงโรจนฤทธิ์ วัดพระปฐมเจดีย์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๖

ตอนที่ ๑ : พระราชประวัติและพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

เมื่อ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ กรมขุนเทพทวาราวดี พระราชโอรสลำดับที่ ๒๙ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และลำดับที่ ๒ ในสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ทรงศึกษาวิชาการเบื้องต้นอยู่ที่ เมืองแอสคอต (Ascot) ประเทศอังกฤษนั้น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมารพระองค์แรกสวรรคต สมเด็จพระบรมชนกนาถ จึงได้โปรดให้สถาปนาพระองค์ขึ้นทรงดำรงตำแหน่งแทนเมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๓๗

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๒๓ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปทรงศึกษาที่ประเทศอังกฤษ มีพระชนมายุ ๑๔ พรรษา ทรงศึกษาวิชาทหารที่ โรงเรียนนายร้อย Sandhurst รวมทั้งทรงเข้ารับการอบรมวิชาการใช้อาวุธที่ School of Musketry เมือง Hythe และเพื่อเตรียมพระองค์ด้านการปกครอง ทรงศึกษาวิชาเกี่ยวกับกฎหมาย และการปกครองเพิ่มเติมที่ วิทยาลัย Christ Church มหาวิทยาลัย Oxford

หลังจากสำเร็จการศึกษา ทรงเข้ารับราชการทหารในกองทัพ ดำรงพระยศเป็นนายพลเอกราชของครีกซ์ และผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ เมื่อสมเด็จพระบรมราชชนก เสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ ๒ ทรงรับหน้าที่สำคัญเป็น **ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน**

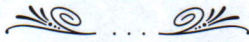
พุทธศักราช ๒๔๕๓ ขณะมีพระชนมายุ ๓๑ พรรษา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต พระองค์เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๖ แห่งพระบรมราชวงศ์จักรี

ในเดือนพฤศจิกายน โปรดให้ตั้ง **การพระราชพิธีบรมราชาภิเษก** ขณะที่ทรงพระมูรธาภิเษกได้ทรงตั้งสัตยาธิษฐานที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้สมกับทรงได้รับเลือกเป็นรัชทายาท และจะทรงอุทิศทั้งชีวิตและร่างกายเพื่อผลประโยชน์ของชาติและพระศาสนา ต่อมาโปรดให้ตั้ง **การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช** ในเดือนธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๕๔ พระองค์เสด็จพระราชดำเนินเสียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางสถลมารคและทางชลมารค นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทยที่มีพระราชวงศ์จากนานาประเทศ อาทิ เดนมาร์ก ญี่ปุ่น อังกฤษ สวีเดน และรัสเซีย เสด็จมาทรงร่วมงานพร้อมทูตานุทูต และคณะผู้แทนจากประเทศต่างๆ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่สามารถศึกษาจากต่างประเทศ ทรงเข้าพระราชหฤทัยอย่างลึกซึ้งในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและสถานการณ์ที่นานาชาติมีการขัดแย้งแข่งขันกันทางการเมืองและเศรษฐกิจ รัชสมัยของพระองค์จึงเป็นอีกครั้งหนึ่งที่พระเจ้าแผ่นดินต้องทรงนำประเทศฝ่าวิกฤตจากภัยของมหาอำนาจโลกไปได้

ตอนที่ ๒ : พระราชกรณียกิจด้านการศึกษา

ณ ที่นี้คือ มหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนา เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๙ โดยรวม **โรงเรียนข้าราชการพลเรือน** เข้าเป็นส่วนหนึ่งและพระราชทานนามว่า **จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย** เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมชนกนาถ เป็นส่วนหนึ่งของประจักษ์พยานที่แสดงให้เห็นว่า ทรงมองการณ์ไกลด้านการศึกษา

มีพระราชดำริส่งเสริมการสร้างโรงเรียนแทนวัด เพื่อขยายสถาบันการศึกษาแก่เยาวชน และสอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ ประกอบกับการศึกษาไม่ได้จำกัดอยู่กับวัดดังในอดีต พระองค์จึงมิได้โปรดให้สร้าง **พระอารามหลวง** ขึ้นใหม่ แต่ให้สร้าง **โรงเรียนมหาดเล็กหลวง** มุ่งเน้นการเรียนการสอนและอบรมให้เด็กชายเป็นสุภาพบุรุษ ทรงถือว่าโรงเรียนนี้เป็นเสมือน **พระอารามหลวงประจำรัชกาล** ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานนามโรงเรียนแห่งนี้ เพื่อเฉลิมพระเกียรติของสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชว่า **โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย**

ด้านอาชีวศึกษาโปรดให้ตั้ง **โรงเรียนเพาะช่าง** ขึ้นเป็นสถานศึกษาที่ผลิตบุคลากรและรักษาศิลปะการช่างไทย ปัจจุบันคือ **วิทยาลัยเพาะช่าง** มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์^๑ ทรงให้โอกาสทางการศึกษาแก่สตรี ด้วยการจัดตั้ง **โรงเรียนนางพยาบาลสภากาชาดสยาม** และ **โรงเรียนฝึกหัดครูสตรี** เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๖ เพื่อไปเป็นครูประจำโรงเรียนสตรีต่างๆ ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ตั้งของ**โรงเรียนเบญจมราชาลัย** พุทธศักราช ๒๔๖๐ โปรดให้จัดตั้ง **โรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรม** เพื่อให้ไปเป็นครูประจำตามโรงเรียน เป็นการปูพื้นฐานทางกสิกรรม ทรงเห็นความสำคัญของเอกชนที่จะช่วยให้การศึกษาของชาติกว้างขวางมากขึ้น ทั้งทรงวางแผนให้มีระบบควบคุมการจัดการศึกษาของเอกชน จึงโปรดให้ประกาศใช้ **พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์** เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๑

ต่อมาทรงประกาศใช้**พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๔** กำหนดให้เด็กทุกคนที่มีอายุตั้งแต่ ๗ ปี เรียนหนังสืออยู่ในโรงเรียน จนอายุครบ ๑๔ ปี โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย เพื่อให้คนไทยทุกคนมีสิทธิได้รับการศึกษาโดยทั่วกัน ทรงส่งเสริมการอ่านหนังสือและแสวงหาความรู้นอกห้องเรียน จึงโปรดให้จัดตั้ง **หอพระสมุดสำหรับพระนคร** ขึ้น และได้พัฒนาเป็น **หอสมุดแห่งชาติ** ในปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงวางรากฐานการศึกษาแผนใหม่ให้ทัดเทียมอารยประเทศ ด้วยมีพระราชดำริให้เป็นการปูทางที่มั่นคงสำหรับการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทย

^๑มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลฯ วิทยาเขตเพาะช่าง

ตอนที่ ๓ : พระราชกรณียกิจด้านการป้องกันประเทศ

พุทธศักราช ๒๔๕๔ หนึ่งปีหลังจากเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ส่งทหารไปฝึกบินที่ประเทศฝรั่งเศส ด้วยทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพและทรงรักอาชีพทหาร ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจมากมายในการเสริมสร้างความแข็งแกร่งของหน่วยงานต่างๆ ที่เป็นกองกำลังรักษาประเทศ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๗ โปรดให้ยกฐานะ แผนกการบินทหารบกขึ้นเป็น กองบินทหารบกและย้ายที่ตั้งมาอยู่ที่ **ดอนเมือง** โดยมี **จอมพล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ** เป็นผู้บังคับบัญชาในขณะนั้น ก่อนสิ้นรัชกาลโปรดให้เปลี่ยนเป็น **กองอากาศยาน** และ **กรมทหารอากาศ** ตามลำดับ นับเป็นจุดกำเนิดของ **กองทัพอากาศ** ในปัจจุบัน

เช่นเดียวกับการพัฒนา **กองทัพอากาศ** ให้มีแสนยานุภาพยิ่งขึ้น พระองค์ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ส่งนายทหารเรือไทยไปศึกษาหาความรู้เรื่องเรือดำน้ำ ทรงเป็นผู้นำในการจัดหาทุนทั้งพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์และชักชวนชาวสยามให้ร่วมบริจาคจนสามารถซื้อ **เรือรบหลวงพระร่วง** ได้เป็นผลสำเร็จ

ในพุทธศักราช ๒๔๖๕ จึงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้จัดตั้งเป็น **ฐานทัพเรือ** ที่ตำบลสัตหีบ จังหวัดชลบุรีในปัจจุบัน โดยมี **พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์** เป็นผู้บัญชาการกองทัพอากาศในขณะนั้น

ด้านการดูแลรักษาความสงบภายในประเทศ มีพระราชดำริให้จัดตั้ง **จเรตำรวจและตำรวจส่วนกลาง** ซึ่งเป็นที่มาของตำรวจสอบสวนกลางในปัจจุบัน ๑๓ ตุลาคม ปี ๒๔๕๗ โปรดให้รวม **กรมตำรวจภูธร** เข้ากับ **ตำรวจนครบาล** เรียกว่า **กรมตำรวจ** จึงถือเป็นวันตำรวจมาจนทุกวันนี้

ด้วยพระราชหฤทัยมุ่งมั่นที่จะให้ชาวสยามเกิดความตื่นตัวในการรักษาดี ศาสน์ กษัตริย์ มีความเข้มแข็งและความพร้อมทั้งด้านร่างกายและจิตใจ สามารถช่วยเป็นกองหนุนให้ทหารและตำรวจในการรักษาดินแดนและในยามเกิดภัย จึงโปรดให้ตั้ง **กองเสือป่า** ขึ้น โปรดให้มี **พิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา** **เสือป่าแต่ละรุ่น** ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงอบรมเสือป่า และซ้อมรบด้วยพระองค์เอง ในเวลาเดียวกันโปรดให้จัดตั้ง **กองลูกเสือ** เพื่อฝึกอบรมเด็กผู้ชายให้รู้จักประพฤติตนเป็นคนดี และบำเพ็ญความรักชาติตั้งแต่ยังเยาว์วัย โดยทรงเริ่มที่ **โรงเรียนมหาดเล็กหลวง** เป็น **กองลูกเสือกรุงเทพที่ ๑** กิจการลูกเสือได้แพร่หลายต่อไปยังโรงเรียนชายตามภูมิภาค

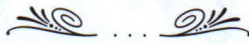
แม้กิจการเสือป่าได้เลิกไปหลังจากการเสด็จสวรรคตในปี ๒๔๖๘ แต่พระราชดำริเกี่ยวกับการช่วยรักษาดินแดนได้เป็นจุดกำเนิดให้มีการจัดตั้ง **กรมการรักษาดินแดน** ขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของกระทรวงกลาโหม

พระราชหฤทัยมุ่งมั่นและพระราชดำริอันรอบคอบในการป้องกันประเทศยังสะท้อนอยู่ในบทพระราชนิพนธ์คำขวัญเสือป่าที่ว่า

แม่หัววังตั้งสงบ
ศัตรูกล้ามาประจัญ

จงเตรียมรบให้พร้อมสรรพ
จะอาจสู้ริบสลาย

ตอนที่ ๔ : พระราชกรณียกิจด้านการต่างประเทศ

วงเวียน ๒๒ กรกฎาคม อนุสรณ์สถานแห่งนี้ เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของสยามประเทศ ด้วยใน วันอาทิตย์ที่ ๒๒ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๖๐ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการประกาศเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรรบกับฝ่ายเยอรมัน ออสเตรีย-ฮังการี ในสงครามโลกครั้งที่ ๑ ทรงตัดสินด้วยน้ำพระราชหฤทัยหาญกล้า และด้วยพระปรีชาญาณในเรื่องการเมืองระหว่างประเทศ แม้ว่าขณะนั้น ภายในพระราชอาณาจักรมีชาวเยอรมันจำนวนมากช่วยพัฒนาสยามอยู่ในส่วนราชการต่างๆ พร้อมกันนั้นทรงจัดส่งกองทหารไทยไปสมรภูมิรบในยุโรป เพื่อให้การเข้าร่วมของสยามมีน้ำหนักและความหมายยิ่งขึ้น ได้พระราชทานเลี่ยมเหล้าทหารอาสาที่บริเวณพระที่นั่งอนันตสมาคม พร้อมกับทรงพระราชนิพนธ์โคลงปลุกใจที่ชื่อว่า **สยามานุสสติ**

จากการประกาศสงครามอันเป็นการยกระดับประเทศเคียงบ่าเคียงไหล่กับอารยประเทศ จึงโปรดให้แก้ไขลักษณะ **ธงชาติไทย** เพิ่มเติมจากที่แก้ไขไว้เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๕ ซึ่งครั้งนั้น ทรงเริ่มทดลองใช้ **ธงแถบสีแดงขาว** แทน **ธงช้าง** ต่อมาทรงเพิ่ม **แถบสีน้ำเงิน** เข้าไปตรงกลาง พระราชทานความหมายของแต่ละสีไว้ว่า

สีแดง คือ สีโลหิตที่ยอมสละเพื่อรักษาชาติ ศาสนา

สีขาว คือ สีแห่งพระไตรรัตน์คุ้มครองจิตใจ

สีน้ำเงิน คือ สีแทนองค์พระมหากษัตริย์

โปรดให้เรียกว่า **ธงไตรรงค์**

สงครามโลกครั้งที่ ๑ สิ้นสุดลงพร้อมกับโอกาสของสยามประเทศในฐานะผู้ร่วมรบของฝ่ายชนะสงคราม ได้สามารถเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับประเทศมหาอำนาจต่างๆ เริ่มจากความสำเร็จในการหลุดพ้นจากสนธิสัญญา (ที่ยกเลิก) สิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศสหรัฐอเมริกา และสยามได้ใช้เวลาเจรจาต่อเนื่องมาอีก ๖ ปี จนสามารถแก้ไขสนธิสัญญากับต่างประเทศได้หมดทุกฉบับ พระปรีชาญาณในการนำประเทศเข้าสู่สงครามโลก เป็นพระราชกรณียกิจอันทรงคุณูปการอย่างใหญ่หลวงในการพลิกประเทศไปสู่ความมีอิสระภาพอย่างแท้จริง

ตลอดรัชสมัย การล่าอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตกยังคงเป็นปัญหามาอย่างต่อเนื่อง บริเวณที่เรียกว่า **คอคอตกกระ** นี้ คือแผ่นดินที่แคบที่สุดที่อำเภอกระบุรี จังหวัดระนอง ขนาบด้วยมหาสมุทรทั้งสองด้าน หากมีการขุด **คอคอตกกระ** ก็จะเป็นหนทางลัดในการเดินเรือสมุทร จึงนับเป็นจุดยุทธศาสตร์บนแผ่นดินสยามที่หลายประเทศมหาอำนาจให้ความสนใจเพื่อช่วงชิงความได้เปรียบทางเศรษฐกิจและการเมือง พระองค์จึงทรงบุกป่าฝ่าดงไปสำรวจถึงสามครั้ง และตลอดรัชกาลทรงดำเนินวิเทศব্যอันชาญฉลาดในการรักษา **คอคอตกกระ** ไม่ให้ตกเป็นเครื่องมือสร้างรายได้เปรียบของประเทศใด

เมื่อ **ธงไตรรงค์** ได้โบกสะบัดอยู่ในการสวนสนามฉลองชัยชนะร่วมกับอารยประเทศตอนสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ ๑ ประกอบกับพระปรีชาญาณในการดำเนินนโยบายด้านการต่างประเทศรูปแบบต่างๆ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงรักษาสยามประเทศให้อารังความเป็นเอกราชมาได้จนทุกวันนี้

ตอนที่ ๕ : สืบสานงานพัฒนา

ปลายเดือนมกราคม พุทธศักราช ๒๔๕๓ บริษัทการบินจากประเทศฝรั่งเศสนำเครื่องบินเข้ามาจัดแสดงการบินในกรุงเทพมหานครเป็นครั้งแรก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้จัดแสดง ๕ วัน และใช้ **สนามราชกรีฑาสโมสร** เป็นสนามบินชั่วคราว

นับว่าในรัชสมัยของพระองค์ ทรงเปิดรับเทคโนโลยีด้านต่างๆ ของชาวตะวันตกเพื่อให้คนไทยได้ศึกษาเรียนรู้ และพัฒนาประเทศ เช่น **กิจการบิน** ทรงวางรากฐานการบินพาณิชย์ของประเทศ มี **การขนส่งไปรษณีย์ทางอากาศ** ระหว่างกรุงเทพฯ กับจังหวัดจันทบุรีเป็นครั้งแรกเมื่อ พุทธศักราช ๒๔๖๓ และโปรดให้จัดตั้ง **สถานีวิทยุโทรเลข** ขึ้นตามภูมิภาคต่างๆ ทำให้การติดต่อสื่อสารสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น ทรงพัฒนา **กิจการรถไฟ** ให้ก้าวหน้า โดยรวมกรมรถไฟสายเหนือและสายใต้เข้าด้วยกัน เรียกว่า **กรมรถไฟหลวง** โปรดให้เร่งขุด **ถ้ำขุนตาล** ให้แล้วเสร็จ ทำให้สามารถเดินรถไฟจากกรุงเทพมหานครถึงเชียงใหม่ได้โดยสะดวก ทรงเปิดเส้นทางเดินรถไฟสายใต้ระหว่างสยามกับมลายู

โปรดให้สร้าง **สะพานพระราม ๖** ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาเชื่อมทางรถไฟสายเหนือและใต้ ทรงวางโครงการสร้างเขื่อนชลประทานเพื่อส่งเสริมเกษตรกรรม คือ **เขื่อนพระรามหก** อันเป็นเขื่อนทดน้ำแห่งแรกของประเทศ ที่ตำบลทาลองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทรงมองเห็นประโยชน์ของการ **ผลิตปูนซีเมนต์** ขึ้นใช้เอง ซึ่งส่งผลดีกับการพัฒนาสาธารณูปโภค **บริษัทปูนซีเมนต์ไทย** จึงเกิดขึ้นในพุทธศักราช ๒๔๕๖

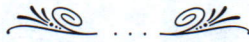
โปรดให้จัดตั้ง **กรมสรรพากร** และ **กรมตรวจเงินแผ่นดิน** เพื่อตรวจสอบการเงินให้เป็นไปอย่างถูกต้อง **กรมสถิติพยากรณ์** เพื่อจัดเก็บข้อมูลการคลัง รายรับรายจ่ายของประเทศ ต่อมาพัฒนาเป็นสภาเผยแพร่พาณิชย์และสถิติพยากรณ์ ปลายรัชกาลโปรดให้ยกขึ้นเป็น **กระทรวงพาณิชย์** ยิ่งกว่านั้นเพื่อให้ประชาชนรู้จักการออม มีพระราชดำริให้จัดตั้ง **คลังออมสิน** ปัจจุบันคือ **ธนาคารออมสิน**

ตลอดรัชกาลทรงสนับสนุนกิจการด้านสาธารณสุข คือ ก่อตั้ง **วชิระพยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์** และ **สถานเสาวภา สอนลูกพินิ** แห่งนี้ คือที่ดินส่วนพระองค์ซึ่งพระราชทานไว้เพื่อจัดสร้างเป็น สวนสาธารณะแห่งแรกของกรุงเทพมหานคร ช่วงแรกมีพระราชดำริให้ใช้เป็นสถานที่จัดแสดงสินค้าศิลปหัตถกรรม ผลผลิตทางการเกษตรและอุตสาหกรรมแต่สิ้นสุดรัชกาลเสียก่อน สวนสาธารณะอันร่มรื่นแห่งนี้ จึงเป็นประจักษ์พยานถึงพระมหากรุณาธิคุณและการทรงมองการณ์ไกลด้านการพัฒนาสินค้าไทย

พระวิสัยทัศน์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้านการพาณิชย์ เกษตรกรรม การคมนาคมสื่อสาร และสาธารณสุขได้ส่งผลสร้างความก้าวหน้า ให้สยามประเทศมาจนถึงปัจจุบัน

ตอนที่ ๖ : การจัดระเบียบสังคมสู่สากล

ราชชื่อนามสกุลกว่า ๖,๐๐๐ นามสกุลนี้แสดงถึงพระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานข้าราชการและบุคคลทั่วไป ในเวลาเดียวกันแสดงถึงพระราชดำริที่กว้างไกลในการปรับปรุงด้านสังคมของชนชาวสยามให้สอดคล้องกับยุคสมัย เพื่อทรงนำพาประเทศเข้าสู่โลกสากลสืบต่อจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสมเด็จพระบรมชนกนาถ โปรดให้ตรา **พระราชบัญญัติขนานนามสกุลพุทธศักราช ๒๔๕๖** ให้ทุกคนมี **ชื่อตัว** และ **นามสกุล** เพื่อให้สามารถบัญญัติวิธีจดทะเบียนคนเกิด คนตายและเรื่องเกี่ยวกับการสมรส ซึ่งมีพระราชดำริเพิ่มเติมว่า การจดทะเบียนสมรสเป็นหลักฐานของการแต่งงานเป็นสามิภรรยา นอกจากนั้นโปรดให้บัญญัติคำนำหน้าชื่อว่า **เด็กชาย เด็กหญิง** และคำนำหน้า **ผู้หญิง** ให้สอดคล้องกับ **ผู้ชาย** ว่า **นาง นางสาว** แทนคำว่า **อ้าแดง** ที่เคยใช้กันมา ในรัชสมัยของพระองค์ ผู้หญิงเปลี่ยนจากนุ่งโจงมาเป็นนุ่งซิ่นและไว้ผมยาวตามพระราชนิยม

เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๖ มีพระราชดำริให้ใช้ **พุทธศักราช** แทน **รัตนโกสินทร์ศก** เพื่อแสดงจุดยืนของประเทศที่นับถือพุทธศาสนาเช่นเดียวกับการใช้ **คริสต์ศักราช** ของประเทศที่นับถือคริสต์ศาสนา และโปรดให้เปลี่ยนวิธีนับเวลาแบบโมงยามเป็นสากลนิยม คือแบ่งวันหนึ่งมี ๒๔ ชั่วโมง และให้ถือเวลา **เที่ยงคืน** เป็นการเปลี่ยนวันใหม่

เพื่อพัฒนานิสัยรักการอ่าน โปรดให้ตรา **พระราชบัญญัติการพิมพ์ ฉบับแรก** เรียกว่า **พระราชบัญญัติสมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์ พุทธศักราช ๒๔๖๕** เกิดหนังสือพิมพ์ ทั้งภาษาไทย จีนและอังกฤษหลายฉบับ ทรงพระราชนิพนธ์บทความลงในหนังสือพิมพ์ โดยใช้ **พระนามแฝง** เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลต่างๆ วิจารณ์บทความของพระองค์ได้โดยเสรี สร้างสรรค์สังคมนักภาษาให้เกิดขึ้น

ทรงริบวัฒนธรรมการเล่นกีฬาแบบตะวันตก โดยเฉพาะฟุตบอล ซึ่งมีพระราชดำริว่า **การเล่นเป็นทีม จะช่วยฝึกความอดทนและความสามัคคี** ต่อมาโปรดให้ก่อตั้ง **คณะฟุตบอลสยาม** ปัจจุบันคือ **สมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์** ทรงร่างข้อบังคับด้วยพระองค์เองถือเป็นธรรมนูญกีฬาฉบับแรกของวงการกีฬาเมืองสยาม พระราชทานถ้วยนักรบ ถ้วยใหญ่ และถ้วยน้อย ปัจจุบันคือ **ถ้วย ก ถ้วย ข** เพื่อให้คณะฟุตบอลสยามจัดการแข่งขันประเภทประชาชน เรียกว่า **ฟุตบอลชิงถ้วยพระราชทานประจำปี**

พุทธศักราช ๒๔๖๘ มีพระบรมราชานุญาตให้คณะฟุตบอลแห่งสยามสมัครเป็นสมาชิกของ **สมาพันธ์ฟุตบอลนานาชาติ หรือ ฟิฟ่า** ฟุตบอลสยามที่ได้เริ่มต้นไว้ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังได้รับความนิยมสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน เช่นเดียวกับพระราชกรณียกิจในการจัดระเบียบ **ทะเบียนราษฎร** และพัฒนาสังคมได้มีส่วนสร้างชาติมาสู่ความเป็นสากลตราจบจนทุกวันนี้

ตอนที่ ๗ : สร้างสรรค์สยามด้วยงานศิลป์

ภาพจิตรกรรมรูปเทพยดาบนเพดานในพระที่นั่งบรมพิมาน รวมทั้งงานจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดราชาธิวาสนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์** ทรงร่างแบบ และให้ **คาร์โล ลิโกลี (Carlo Ligoli)** ศิลปินชาวอิตาลีเขียนขยายแบบและลงสี เป็นทั้งการฟื้นฟูศิลปะไทยและการผสมผสานกับศิลปะตะวันตกได้อย่างงดงาม ด้วยความเข้าพระราชนิพนธ์ในคุณค่าของศิลปะ ยามว่างจากพระราชกิจ ทรงเขียนภาพประกอบงานพระราชนิพนธ์ของพระองค์ และภาพวาดลายเส้นล้อเลียน ภาพล้อเลียนฝีพระหัตถ์นั้นนับเป็นจุดเริ่มต้นของการเขียนภาพล้อเลียนแบบตะวันตกในสยามประเทศ ในเวลาเดียวกันทรงส่งเสริมการเขียนภาพในระดับประชาชน โปรดให้จัดการประกวดภาพเขียนที่พระราชวังบางปะอิน และในกรุงเทพฯ ถึง ๓ ครั้ง

ด้านสถาปัตยกรรม ทรงมีความสนพระราชหฤทัยในงานสถาปนิก มีพระบรมราชวินิจฉัยให้การก่อสร้างพระราชวังหลายแห่งเป็นไปอย่างเรียบง่าย สวยงาม และไม่สิ้นเปลือง เช่น **พระราชวังสนามจันทร์** จังหวัดนครปฐม **พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน** พระราชวังดุสิต ส่วน **พระราชวังพญาไท** และ **พระราชนิเวศน์มฤคทายวัน** จังหวัดเพชรบุรี ทรงวางแผนผังอาคารด้วยพระองค์เอง

พระองค์โปรดการศึกษาเรื่องโบราณสถานและโบราณวัตถุ มีพระราชดำริให้ตั้งกรมการหอพระสมุดสำหรับพระนคร เพื่อตรวจตรารับผิดชอบงานสำรวจตรวจรักษาโบราณวัตถุสถาน พร้อมทั้งทรงพระราชนิพนธ์งานเขียน เช่น **เที่ยวเมืองพระร่วง** และ **ประมวลพระบรมราชาธิบายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สยาม** เป็นต้น

ด้านรักษาศิลปวัฒนธรรมไทย โปรดให้โอนงานช่างจากกระทรวงวังและกรมพิพิธภัณฑสถานมาจัดตั้งเป็น **กรมศิลปากร** และเพื่อทะนุบำรุงนาฏศิลป์ และดุริยางคศิลป์ มีพระราชดำริให้จัดตั้ง **กรมมหรสพ** ขึ้น ด้วยพระอัจฉริยภาพด้านวรรณศิลป์ ทรงพระราชนิพนธ์บทละครรำและโขน ทรงสร้างสรรค์บทพระราชนิพนธ์ละครพูดแบบตะวันตกเพื่อเป็นสื่อบำรุงปัญญาและศีลธรรมจรรยาที่ประชาชนเข้าถึงได้ง่าย ที่รู้จักกันดี เช่น เรื่อง **พระร่วง หัวใจนักรบ มัทนะพาธา ศกุนตลา** จนถึงพระราชนิพนธ์บทละครแปล เช่น **โรมิโอจูเลียต** และ **เวนิสวานิช** เป็นต้น

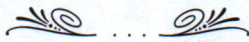
ตลอดรัชกาลทรงสร้างงานวรรณกรรมประเภทต่างๆ ไว้เป็นร้อยๆ เรื่อง และวรรณคดีสโมสรได้ยกย่องงานพระราชนิพนธ์ของพระองค์ไว้ถึง ๓ เรื่องคือ **หัวใจนักรบ** เป็นยอดเยี่ยมละครพูด **พระนลคำหลวง**^{*} เป็นยอดเยี่ยมบทละคร (คำหลวง) และ **มัทนะพาธา** เป็นยอดเยี่ยมละครพูดคำฉันท์

งานศิลปะแขนงต่างๆ ที่ทรงส่งเสริม จนถึงวรรณกรรมพระราชนิพนธ์ยังคงเป็นงานศิลป์ที่ช่วยประเทืองปัญญา และพัฒนาจิตใจชาวไทยมาอย่างต่อเนื่องจนถึงทุกวันนี้

^{*} วรรณคดีสโมสรยกย่องให้เป็นหนังสือที่แต่งดี

ตอนที่ ๘ : ปลุกจิตสำนึกรักความเป็นไทย

ในงานพิธีประชุมอ่านประกาศสถาปนาพระองค์เป็น **สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร** เมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๗ ขณะทรงศึกษาอยู่ในประเทศอังกฤษ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชดำรัสอันเป็นประหนึ่งความตั้งมั่นในพระราชหฤทัยว่า “เมื่อกลับแผ่นดินไทยจะทรงเป็นไทยยิ่งกว่าเมื่อมาเรียน...” เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงตระหนักว่าสยามประเทศตกอยู่ภายใต้กระแสการปรับตัวรับอารยธรรมตะวันตก จนอาจจะต้องสูญเสียเอกลักษณ์และศิลปวัฒนธรรมความเป็นไทย จึงทรงมุ่งมั่นที่จะธำรงรักษาความเป็นไทย ดังที่ได้ทรงตั้งพระราชหฤทัยไว้แต่เบื้องต้น

ในด้านส่งเสริมพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นหลักหลักหนึ่งของความเป็นชาติ ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์พระพุทธเจดีย์และพระอารามต่างๆ ดังเช่น ทรงบูรณะพระอุโบสถ **วัดพระปฐมเจดีย์** และ **พระพุทธรูปพระร่วงโรจนฤทธิ์** ประดิษฐานไว้ด้วย เพื่อให้ประชาชนเข้าใจในหลักธรรม ทรงพระราชนิพนธ์ เรื่อง **พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร** และ **มงคลสูตรคำฉันท์** โดยทรงถอดความจากภาษาบาลีมาเป็นภาษาไทย เพื่อความเข้าใจในธรรมะยิ่งขึ้น

ด้วยความเป็นนักอักษรศาสตร์ทรงใฝ่พระราชหฤทัยในการใช้ภาษาไทยที่ถูกต้อง ทรงบัญญัติศัพท์ภาษาไทยเพื่อใช้แทนภาษาอังกฤษ เช่น คำว่า **ตำรวจ ธนาคาร โทรเลข โทรศัพท์ บริษัท** เป็นต้น

ทรงเปี่ยมด้วยความเป็นครูและนักการศึกษา ได้ทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรม เพื่อสอนใจกลุ่มบุคคลต่างๆ เกี่ยวกับความเป็นชาติไทย ทรงพระราชนิพนธ์ เพื่อสอนกองเสือป่าและลูกเสือให้เข้าใจถึงความเสียสละของบรรพบุรุษไทย ที่สละเลือดเนื้อและชีวิตรักษาชาติบ้านเมือง ทรงสอนข้าราชการด้วยพระราชนิพนธ์ **หลักราชการ** ทรงสอนทหารในเรื่องการรบด้วยงานเขียน เรื่อง **สงครามป้อมค่าย ประชิด** และปลุกใจทหารให้เห็นคุณค่าของการปกป้องประเทศชาติและรักเกียรติศักดิ์ตนเอง ด้วยบทพระราชนิพนธ์ เช่น **โคลงสยามานุสสติ** และ **โคลงภาษิตนักรบโบราณ**

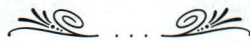
ทรงอบรมจิตใจประชาชน โดยแทรกเรื่องราวคำสอนผ่านงานพระราชนิพนธ์ ทั้งร้อยแก้ว ร้อยกรองลักษณะต่างๆ เพื่อให้ชาวสยามตระหนักถึงความเสียสละของบรรพบุรุษ และความสามัคคี ช่วยกันรักษาประเทศชาติ

ณ วันนี้อาณาจักรไทยได้ธำรงความเป็นชาติมาเกือบ ๘๐๐ ปีแล้ว ยามใดที่ประเทศเข้าสู่ภาวะวิกฤติ บทพระราชนิพนธ์สอนใจ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จะเป็นบทเตือนใจคนไทยได้เป็นอย่างดี

ชาติใดไร้รักสมัครสมาน จะทำการสิ่งใดก็ไร้ผล
แม้ชาติย่อยยับอัปจน บุคคลจะสุขอยู่อย่างไร

ตอนที่ ๙ : ปลุกฝังประชาธิปไตย

การมีคอนสติตูชันนั้น เป็นอันดีแต่ความไม่แน่นอนไปได้มาก เพราะอำนาจมิได้อยู่ในมือคนเดียวซึ่งแม้จะดีหรือชั่วปานใดก็เปลี่ยนไม่ได้ ประชาชนได้มีเสียงในการปกครองชาติบ้านเมืองของตนเอง เสนาบดีผู้รั้งตำแหน่งหน้าที่ปกครองก็ต้องรับผิดชอบต่อประชาชน...

พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการเปรียบเทียบข้อดีข้อเสียของการปกครอง **ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์** กับ **ระบอบประชาธิปไตย** นี้ ได้ทรงบันทึกไว้ในจดหมายเหตุนายกกิจรายวันของพระองค์ ในเดือนมีนาคมพุทธศักราช ๒๔๕๔ หลังจากเสด็จขึ้นครองราชย์ได้เพียงปีเศษ อันแสดงถึงความเข้าใจพระราชหฤทัยในเรื่องการปกครองรูปแบบต่างๆ อย่างลึกซึ้งมาตั้งแต่ ๑๐๐ ปี ล่วงมาแล้ว จากประสบการณ์ที่ได้ทรงศึกษาอยู่ในต่างประเทศกว่า ๙ ปี ทรงตระหนักถึงปัญหาการพัฒนาคุณภาพของนักการเมืองและพรรคการเมือง อันเป็นจุดอ่อนของระบอบประชาธิปไตยที่กำลังดำเนินอยู่ในหลายประเทศในโลกขณะนั้น

นับแต่เริ่มต้นรัชกาล ทรงสืบสานการบริหารราชการแผ่นดินต่อจากสมเด็จพระบรมชนกนาถในลักษณะการกระจายพระราชอำนาจมาสู่คณะบุคคลต่างๆ คือ **เสนาบดีสภา องคมนตรีสภา และรัฐมนตรีสภา** ทรงเร่งพัฒนาองค์กรด้านศาลและยุติธรรมด้วยการปฏิรูปประมวลกฎหมาย ปรับปรุง **โรงเรียนกฎหมาย** และทรงจัดตั้ง **เนติบัณฑิตยสภา** เพื่อบำรุงการศึกษาวินิจฉัยกฎหมายและควบคุมทนายความ ที่สำคัญทรงตั้งมั่นพระราชหฤทัยให้ข้าราชการ ข้าราชการ และประชาชนได้เรียนรู้วิธีการปกครองตนเอง

ในช่วงพุทธศักราช ๒๔๕๖-๒๔๕๐ ขณะทรงดำรงพระอิสริยยศเป็น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงจัดตั้ง **เมืองมั่ง** ในบริเวณ พระตำหนักอัมพวา^๑ พระราชวังดุสิต เป็นลักษณะเมืองจำลอง ให้ข้าราชการบริหารศึกษารูปแบบการบริหาร โดยการเลือกตั้ง พุทธศักราช ๒๔๖๑ ทรงทดลองอย่างเต็มรูปแบบที่ **เมืองจำลองประชาธิปไตยสุโขทัย** ในบริเวณพระราชวังพญาไท มีการจัดตั้งพรรคการเมือง และการประกาศใช้ธรรมนูญลักษณะการปกครองคณะนคราภิบาล พุทธศักราช ๒๔๖๑

ภายหลังโปรดให้ขยายผลแนวพระราชดำริด้านการปกครองนี้ไปยังเมืองสมุทรสาคร แต่ไม่ทันดำเนินการให้เสร็จตามพระราชประสงค์ก็สิ้นสุตรัชกาล คงเหลือไว้แต่ความตั้งพระราชหฤทัยที่แจ่มชัดว่าไม่มีข้อควรสงสัยเลยว่า **เมืองไทยเรานี้... คงจะต้องมีคอนสติตูชันอันหนึ่งเป็นแน่แท้** ถึงแม้การมีคอนสติตูชันจะมีโทษเช่นที่ได้กล่าวมาแล้วก็ตาม แต่ลักษณะการปกครองโดยมอบอำนาจไว้ในมือพระเจ้าแผ่นดินผู้เดียวก็มีโทษอยู่เหมือนกัน จึงตกอยู่ในปัญหาว่าจะเลือกเอาอย่างไหน และคำตอบปัญหาอันนี้ก็มีอยู่ว่า **แล้วแต่ประชาชนจะเห็นชอบและประสงค์ทั่วกันเกิด...**^๒

^๑ พระตำหนักอัมพวา อยู่ในบริเวณวังปารุสกวัน เดิมชื่อพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เป็นที่ประทับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะดำรงพระอิสริยยศ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร

^๒ จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัตนโกสินทร์ศก ๑๓๐

ตอนที่ ๑๐ : สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า

ฉันจะพยายามอย่างเต็มที่ที่จะทำงานเพื่อประชาชน ซึ่งบัดนี้มาเป็นหน้าที่ของฉันแล้ว ตำแหน่งของฉันเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แต่เชื่อว่าในไม่ช้าประชาชนก็คงจะรู้สึกว่าการฉันเป็นมิตรที่ซื่อสัตย์และเต็มใจรับใช้เขาทั้งหลาย เพื่อความสุขและความเจริญของเขา...

ความจากพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ ถ่ายทอดให้เห็นถึงพระราชปณิธาน ที่จะทรงอุทิศพระองค์เพื่อสร้างความสุขความเจริญให้ประชาชน ทรงใช้การพัฒนาเป็นเครื่องมือสร้างประเทศและประชาชนให้มีความก้าวหน้า ทั้งด้านเศรษฐกิจ เกษตรกรรม การคมนาคมและสาธารณสุข โภค การแพทย์ และการสาธารณสุข ทรงเป็นนักการศึกษา โปรดให้ **สร้างโรงเรียนแทนวัดประจำรัชกาล** ทรงตรา **พระราชบัญญัติประถมศึกษา** ให้เด็กไทยทุกคนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และพระราชทานกำเนิด **จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย** ทรงปรับปรุงด้านสังคมสู่ความเป็นสากล พระราชทาน **พระราชบัญญัตินามสกุล** ทรงคิดรูปแบบ **ธงไตรรงค์** ใช้เป็นธงชาติแทนธงช้าง และให้เริ่มนับปีด้วย **พุทธศักราช**

โปรดให้ทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไทยทุกสาขา ทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรมประเภทต่างๆ ไว้กว่า ๑๐๐๐ เรื่อง ทรงริเริ่มละครพูดแบบสากล พระราชทานเสรีภาพด้านหนังสือพิมพ์ รัชสมัยของพระองค์ถือเป็นยุคก่อตั้งและเฟื่องฟูของหนังสือพิมพ์และนิตยสาร พสกนิกรชาวไทยได้เกิดพระเกียรติคุณความเป็นนักปราชญ์ของพระองค์ด้วยการถวายพระราชสมัญญาว่า **สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า** และ พ.ศ. ๒๕๒๔ องค์การยูเนสโกยกย่องพระองค์ในฐานะบุคคลสำคัญของโลก

ทรงปลูกฝังให้ประชาชนเข้าใจเรื่องสิทธิเสรีภาพ และการปกครองระบอบประชาธิปไตย ด้วยบทความพระราชนิพนธ์ และ **เมืองจำลองประชาธิปไตยดุสิตธานี** ทรงสร้างจิตสำนึกเรื่องความรักชาติและความเป็นไทยผ่านงานพระราชนิพนธ์ลักษณะต่างๆ ทรงตั้ง **กองเสือป่า** เพื่อสอนพลเรือนให้รู้จักช่วยเหลือชาติ และ **กองลูกเสือ** เพื่ออบรมเยาวชนให้เป็นคนดี

ด้วยพระปรีชาสามารถด้านการต่างประเทศ ทรงนำสยามเข้าร่วมรบใน **สงครามโลกครั้งที่ ๑** การเป็นฝ่ายชนะสงคราม เป็นผลให้สยามสามารถแก่อนิธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับประเทศต่างๆ ได้เป็นผลสำเร็จ แม้จะใช้เวลาถึง ๖ ปี สยามก็ได้รับความเสมอภาคและเกียรติศักดิ์ของประเทศกลับคืนมา หลังจากการแก่อนิธิสัญญากับอิตาลีประเทศสุดท้ายได้เพียง ๓ เดือน ในคืนวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๖๘ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคต

ถึงวันนี้ผลของพระราชกรณียกิจตลอด ๑๖ ปีของการครองราชย์เป็นที่ประจักษ์ชัด เช่นเดียวกับ บทพระราชนิพนธ์มากมายที่สอนให้รักชาติ รักความเป็นไทย นับเป็นบทเตือนใจอันล้ำค่าที่ **สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า** พระราชทานไว้ให้คนไทยทุกคน

รายนามคณะอนุกรรมการ จัดทำคู่มือบทสารคดีโทรทัศน์เฉลิมพระเกียรติ เนื่องในวันสำคัญของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์

๑. พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี	อนุกรรมการที่ปรึกษา
๒. พลเอก จรัส กุลละวณิชย์	ประธานอนุกรรมการ
๓. พลตำรวจโท กิตติโชติ แสงนิล	รองประธานอนุกรรมการ
๔. ศาสตราจารย์ไกรสิทธิ์ ตันติศิรินทร์	รองประธานอนุกรรมการ
๕. เลขาธิการบริหารโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทย	อนุกรรมการ
๖. ผู้อำนวยการสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ	อนุกรรมการ
๗. คุณหญิงคณิดา เลชะกุล	อนุกรรมการ
๘. นางฉวีวรรณ จันทรัตน์	อนุกรรมการ
๙. นางนราพร จันทรโอชา	อนุกรรมการ
๑๐. นางสาวบุหลง ศรีกนก	อนุกรรมการ
๑๑. นายประสพโชค อ่อนอก	อนุกรรมการ
๑๒. หม่อมราชวงศ์พิศवास นาควานิช	อนุกรรมการ
๑๓. นางสาวไหม จบกมลศึก	อนุกรรมการ
๑๔. นางสาวสมลักษณ์ วงศ์งามขำ	อนุกรรมการ
๑๕. นายพจน์ ใจชาญสุขกิจ	อนุกรรมการ
๑๖. นางสุรีพร เกียรตินาวิน	อนุกรรมการและเลขานุการ
๑๗. นางรัชณี ศรีสุข	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๘. นางสาวนฤมล เกษสาคร	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๙. นางสาวนาริรัตน์ หล้าพรหม	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

บรรณาธิการ

คุณหญิงคณิดา เลชะกุล

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นางสาวบุหลง ศรีกนก

นางสุรีพร เกียรตินาวิน

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี